

Fig. 1. Kirken og vestre kirkegårdsdige set fra nordvest. C. G. Schultz fot. 1943. - *Church seen from north-west.*

MALLING KIRKE

NING HERRED

På et ukendt tidspunkt er Malling blevet inkorporeret i fællesbordet for kannikerne ved Århus domkapitel, og muligvis som et levn af denne ordning var det endnu i 1600'rne, og indtil domkapitlet ophævedes, kantoren, der førte kirkens regnskaber.¹ Da fællesbordets ejendom udskiftedes 1427, blev Malling kirke tildelt det tredje præbende² (Lime). Det ser ud til, at forstanderen for Voer kloster, official i Århus Movrids Mortensen, ved reformationen var indehaver af præbendet, der ved hans død, med kongeligt brev af 25. august 1544³ overførtes til kapitlet med henblik på underhold af læsemesteren (lector theologiae) og fattige studenter. Præbendets gods blev her-

efter delt, og den part, hvortil Malling præstebord hørte, gik til studenterne.⁴ I henhold til fundats af 21. oktober 1622 med kongelig konfirmation 9. september 1638⁵ kom lektoratet imidlertid i besiddelse af al Limepræbendets gods og fik dermed rådighed over Malling præstebord mod at påtage sig sognets kirkelige betjening. I 1640'rne holdt lektoren en kapellan, som fra 1647 var identisk med præsten i Beder.⁶ Ordningen formaliseredes 1653⁷ ved kontrakt mellem Jens Pedersen Mariager, sognepræst i Beder, og Laurits Jensen Bording, lektor i Århus, og vandt hævde, således at Malling sogn blev og fortsat er annekts til Beder (jfr. s. 2287).

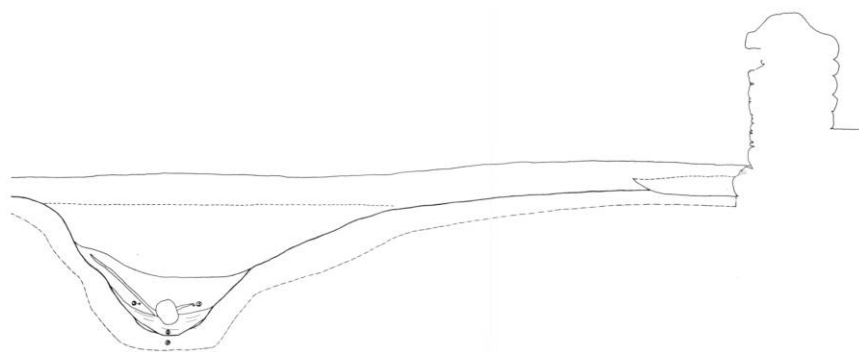

Fig. 2. Snit i graven (t.v.) foran vestre kirkegårdsmur (t.h.) 1:100 (s. 2308). Målt af Susanne Andersen og tegnet af Ejvind Gadmar 1975. - Section through ditch and western churchyard wall 1:100.

Efter oprettelsen 1673 af baroniet Vilhelmsborg (jfr. gravkapel, alterkalk, klokke og smedejernsgitter) hørte Malling kirke herunder (jfr. Mårslet, s. 2253), indtil den overgik til selveje 1. januar 1909.

11 mønter, hvoraf den ældste er fra Valdemar Sejrs tid, et fragment af en grønglaseret *flise, stumper af *vinduesglas (se s. 2319) og andre småting⁸ (se s. 2321), er fundet i ringe dybde foran alteret ved gulvarbejder 1960.

Sagn og fortællinger knyttet til kirke og kirkegård er samlet af August F. Schmidt i ØJyHjemst. III, 1938, s. 66-73.

Kerneområdet i det store sogn, der i dag er herredets største, udgøres af højtliggende, frugtbare arealer, hvorfra der er nogle kilometer ud til den jyske østkyst og en tilsvarende afstand sydpå til Kysing fjord og sænkningen, der danner skel mellem Ning og Hads herreder. I dette højland er kirken lagt på en bakke, der før den nyere tids terrænreguleringer har haft et vist fald mod et sumpet område på nordsiden, men mod de tre andre verdenshjørner går mere jævnt over i omgivelserne. I ældre tid spredte landsbyens huse og gårde sig i området sydvest for kirken og fortrinsvis inden for en kile, der tegnedes af vejene mod Tulstrup og Tvenstrup. Ved sin centrale beliggenhed i en foretagsom landbrugsegn blev Malling fra slutningen af forrige århundrede hjemsted for institutioner og virksomheder, der har sat et blivende præg på bebyggelsen; til denne udvikling bidrog, at byen 1884 blev en station på jernbanen mellem Århus og Hov over Odder. Vidtstrakte parcelhuskvarterer har i efterkrigsårene givet stedet karakter af forstad til Århus.

Kirkegårdens dårligt bevarede, middelalderlige hegning med kampestensmurværk påkalder sig mere end vanlig interesse og omtales nærmere nedenfor.

Begravelsesområdet er udvidet gentagne gange og omfatter i dag et stort areal, der navnlig ligger nord og øst for kirken. Den første udvidelse gennemførtes på nordsiden 1874,⁹ vistnok i forbindelse med anlæggelsen af Gyldekronernes gravsted uden for kirkegårdens nordvestre hjørne. 1943 inddroges dels et område mod øst, dels en strimmel ud til landevejen i syd, hvor der 1978 indrettedes urnebegravelse. Ved midten af 1970'erne sløjfedes bebyggelsen på kirkegårdens vestside, og arealet mellem hegnsmuren og landevejen tilsåedes med græs. I de seneste år er der foretaget yderligere udvidelser mod øst og nord, hvor der på en del af området 1982 er anlagt en parkbegravelse.

Hegningen udgøres af stengærder, trådnæt og hække bortset fra vestsidens søndre del, hvor den ældre, ofte reparerede og i sin kerne middelalderlige kampestensmur er i behold.

Indgangene til kirkegårdens ældste afsnit er indkørselsporte østligt i syd og sydligt i vest. Den søndre port, der i dag udgøres af et par jerngitterfløje ophængt i stengærdet, har været hovedadgang siden middelalderen og indeholdt en *frist*, der 1727¹⁰ behøvede reparation, og hvis grube blev iagttaget 1943 (fig. 4). 1825¹¹ ønskedes porten udskiftet. Den vestre indgang, der også har været forsynet med *frist*, var en fodgængerlåde, indtil 1894.¹² I dag dannes por-

ten afjærgitterfløje mellem murede, hvidkalkede piller. En indgang til det yngste afsnit er omkring 1980 etableret ved Lundshøjgårdsvej.

Bygninger på kirkegården. Øst for hovedindgangen indrettedes 1943 (arkitekt Ali Rasmussen) en delvis nedgravet toiletbygning som afløser for ældre nødtøftshuse, eet ved hver port.¹³ 1980 rejstes inden for indkørslen i det østre hegn en materialgård med kontorer o.a. efter tegning af H. P. Holm Nielsen. Samme arkitekt har projekteret sognegården, som opførtes 1984 i tilslutning til Lundshøjgårds stuehus, der ligger øst for den gamle kirkegård og 1981 indrettedes til præstebolig. Matrikelkortet (fig. 45) angiver i kirkegårdens sydvestre hjørne en i øvrigt ikke kendt bygning (jfr. nedenfor).

Ved udvidelsen 1874 plantedes i det nye skel en række lindetræer, hvora fhovedparten er bevaret. *Fortov* af små marksten ved tårn og skib samt på kapellets vestside. Synet 1886 ønskede skærvægus omkring kirken i to alens bredde.

Kampestensmuren eksisterede indtil 1874 på alle fire sider. Siden 1701,¹⁴ da den nævnes første gang, omtales den som brøstfældig eller

nedfalden mange steder og med behov for udbedring. 1813¹⁵ siges ringmuren at være af kamp og kalk, oprindelig fire alen høj og ikke repareret i flere år; noget lignende bemærkes 1825¹¹ og 1862.⁹ 1872 hedder det, at muren er skredet ned ved porten, dvs. ved kirkegårdens sydøstre hjørne. Da der her 1901 blev afgravet for forbedring af indkørselsforholdene, blottedes et godt seks meter langt forløb af en krum kampestensmur, som året efter undersøgte af F. Uldall¹⁶ og derefter sløjfedes. Ved kirkegårdens udvidelse 1942-43 blev hegns muren i øst og syd nedrevet, dog således, at Nationalmuseet¹⁷ undersøgte disse mure på strækningerne nærmest porten. Ved denne lejlighed viste det sig, at det af Uldall iagttagne, krumme murforløb udgjorde en del af en rundbygning. Udgravningen, som C. G. Schultz foretog, godtgjorde, at østmuren og dermed antagelig tillige hegns murens tre andre sider havde bestået af to dele. Ældst var en een meter bred og omkring to meter høj mur afkløvet og rå kamp på frem springende sokkelsten og med en kerne af mindre sten, der uden større omhu var pakket i kalkmørtel. Yngre var en betydelig forøgelse af

Fig. 3. Arealet ved Malling kirke set fra luften. Nord opad. Hans Stiesdal fot. 1965. - *Part of the village of Malling seen from the air. North at top of picture.*

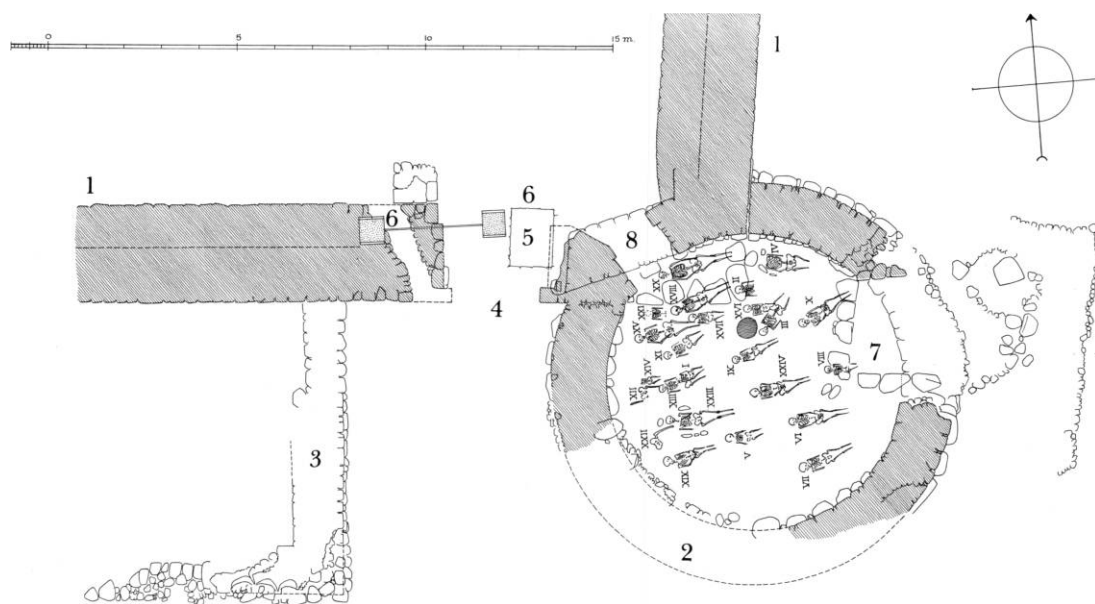

Fig. 4. Den ældre kirkegårds sydøstre hjørne 1:200, målt og tegnet af Thorkild Ramskou og C.G.Schultz 1944. 1. Kirkegårdsmur. 2. Rundbygning. 3. Formodet kirkelade. 4. Indkørsel. 5. Grube til frist. 6. Nyere portpiller. 7. Syld efter moderne udhus til Lundshøjgård. 8. Indgang til rundbygningen med lukkemur, opført efter at rundbygningen var delvis revet ned. - *The south-east corner of the older churchyard including the main entrance (4) and remains of Medieval round building (2) 1:200.*

den ældre mur, udført i samme teknik som denne, men i mere omhyggeligt håndværk med granitflækker og mindre sten indlagt i fugerne. På begge murens sider var mørtlen jævnt udglattet. Efter forstærkningen og forhøjelsen har muren været halvtredie meter bred og stod bevaret i ca. tre meters højde over fodstenene. Den øvre del var i tidens løb ved om sætninger og reparationer omdannet til lighed med et almindeligt stengærde, og kun i midten var bevaret rester af den ældre kerne, der indeholdt teglbrokker.

Godt fem meter uden for såvel østre som vestre ringmur konstateredes ved gravninger 1943 en ca. fire meter bred og halvanden meter dyb *grav*, der bortset fra et lille fladt parti i bunden havde en spids snitfigur og forløb parallel med kirkegårdshegnet. 1975 blev den vestre grav atter undersøgt (fig. 2), og dens bemærkelsesværdigt præcise form og forløb blev derefter rekonstrueret over en strækning på knap halvtreds meter.

Ved udgravningerne 1943 frilagdes uden for kirkegårdens sydøstre hjørne den ovenfor

nævnte *rundbygning*, hvis indre diameter andrager 785 cm (fig. 4). Den med stor præcision afsatte, halvanden meter tykke mur, der er bevaret i op til tre meters højde, er på en syld af fremspringende marksten rejst af rå og kløvet kamp, og såvel på facaden som indvendig er mørtlen jævnt udglattet. Rundbygningen, der er bygget ud over graven, er rejst op imod kirkegårdsmuren, hvis hjørne blev nedbrudt i forbindelse med byggeriet. Ved samme lejlighed udformedes umiddelbart vestfor en godt to meter bred indkørselsport i den søndre hegnsmur. I rotundens nordvestre side er en 125 cm bred åbning, der forbinder rummet med kirkegården; anslagsfalsen viser, at døren har åbnet indad. Det er tvivlsomt, om der i østsiden har eksisteret en niche, endsige en apsis, som antaget af udgraveren.¹⁸ Som afslutning på undersøgelserne blev ruinens murværk gennemgribende udbedret og suppleret.

1944 optoges skeletter af 24 personer af begge køn og af alle aldre, der i kister eller plankesatte grave, uden gravgods, i perioden 1350-1450¹⁹ var blevet jordfæstet i nogenlunde sam-

Fig. 5. Området ved den ældre kirkegårds sydøstre hjørne, set fra vest. I baggrunden Lundshøjgård, hvis avlsbygninger blev nedrevet 1959; stuehuset er 1981 ved H. P. Holm Nielsen indrettet til præstebolig. Foran nyt kirkegårdsdige. I mellemgrunden hjørnet mellem det ældre østdige (t.v.) og rundbygningen (under rekonstruktion) samt østre vange i indgangen til denne. I forgrunden grube til frist i kirkegårdens hovedindgang og indgangens østre anslagsfremspring (jfr. fig.4). C.G.Schultz fot. 1943-44. - *Excavation and reconstruction at the south-east corner of the old churchyard, seen from west (cf. fig. 4).*

me niveau²⁰ (gennemgående 20-35 cm under overkant af ringmurens grundsten) inde i bygningen, antagelig under et gulv, af hvilket der imidlertid ikke blev registreret levn. I stedet konstateredes et brandlag med rigeligt trækul, yngre end begravelserne og med en tykkelse, der tiltog mod nordvest og nåede 15 cm.

Samtidig med rundbygningens frilæggelse blev der på kirkegårdsmurens inderside konstateret beskedne rester af en sekundær, 118 cm bred mur, der havde stået vinkelret på hegnsmuren. Tillige fandtes på dennes yderside syldsten og munketegle i et retvinklet forløb, der tolkedes som muligt levn af en *†kirkelade*. Ca. ni meter nord for kirkegårdens sydøsthjørne er 1946, uden for hegnsmuren og et par meter fra denne, fundet et hjørne af en middelalderlig *†tegløvn*, der var bygget ud over graven og øjensynlig havde været produktionsstedet for materiale til kirkens senmiddelalderlige ombygning samt de mange fejlbrændte mursten, der var dukket op ved rotundens udgravning.

Hegnsmuren og de tilknyttede indretninger er middelalderlige, men en nærmere *datering*

kræver supplerende materiale.²¹ Murens ældste afsnit, som C. G. Schultz karakteriserede som en spinkel hegnsmur, må være funktionelt samhørende med graven, men ikke nødvendigvis samtidig med den. På et tidspunkt er kirkegårdsmuren blevet væsentligt øget i højde og drøjde. Den omstændighed, at samme byggeteknik er benyttet såvel ved hegnsmurens udbygning som ved rundbygningens opførelse, gør det sandsynligt, at rotunden er tilføjet som et sekundært led i sammenhængen. Graven må være opgivet senest ved denne lejlighed. Dateringen af begravelserne i rotunden synes at henhøre den til første halvdel af 1300'erne, og antagelig er kirkegårdsmuren da blevet udbygget i samme periode, der præges af stærke politiske modsætningsforhold og opløsningstendenser.

Med Uldall er det nærliggende at jævnføre kirkegårdsmuren i Malling med de hegnsmure af lignende art og størrelse, som findes andre steder i stiftet (jfr. bl.a. Vejlbj, s. 1455, og Mårslet, s. 2254), og som anses for senmiddelalderlige, ganske vist uden særligt belæg. Mens

Fig. 6. Kirken set fra sydøst. NE fot. 1980. - *The church seen from south-east.*

det er usikkert, hvem der ejede Mårslet, konstaterer man, at Mallings og Vejlbys kirker i alle tilfælde i 1400'erne hørte under domkapitlet i Århus.²² En specifik historisk situation, der kunne motivere de ret betydelige byggearbejder, lader sig ikke entydigt påpege, men man kan notere sig, at en af de fredløses hovedbastioner, øen Hjelm, lå i stiftet. Rotunden, om hvis oprindelige højde og tagform vi savner viden, har med sine mange begravelser utvivlsomt været en indviet bygning, måske et kirkegårdskapel, som allerede formodet af C. G. Schultz.

Kirken består af kor og skib fra romansk tid, sandsynligvis fra slutningen af 1100'erne, hvortil der i senmiddelalderen er føjet et våbenhus i syd, et senere ændret sakristi på korets nordside samt i vest en forlængelse af skibet indbefattende tårn, hvoraf underdelen er bevaret. Det eksisterende tårn er opført 1787. Orienteringen er på det nærmeste solret.

Bygningen, der er ret anselig uden at høre til stiftets største, er skævt afsat, således at sydmuren forløber skråt i forhold til de andre mure. Det ældste afsnit, omfattende et kvadratisk kor og et skib, der indvendig er dobbelt så langt som bredt, må være proportioneret over tre kvadrater med sidelængde på ca. 670 cm, der angives af korgavlen. Murene er på en *skråkant-sokkel* rejst af *granitkvadre*, lagt i skifter af vekslende højde. Skiftet over soklen er det højeste og måler i koret 50 cm, i skibet 63 cm. Bagmurene er opført med *marksten*, og i den fint udglattede, gråbrune mørtel har der været ridset kvadertegning at dømme efter korets taggavl (fig. 18), som er den eneste bevarede.

Døre og vinduer. Af de oprindelige portaler er den nordre forsvundet, og kun svage spor røber dens placering over for den søndre. Ved kirkens senmiddelalderlige ombygning flyttedes indgangsstedet til skibets vestre ende. Det

Fig. 7. Mødet mellem rundbygningen (t.v.) og østre kirkegårdsmur (t.h.), set fra nordøst. C. G. Schultz fot. 1943. - *The corner between the rotunda (to the left), possibly a churchyard chapel, and the east churchyard wall.*

tympanon af flammet, grå granit, der er 127 cm bredt og indmuret i tårnets vestfacade, er i relief smykket med en egnstypisk dekoration (fig. 12, jfr. bl.a. Åby, s. 1431 og Astrup, s. 2341) og hidrører utvivlsomt fra norddøren. Under en vulst, der følger stenens halvcirkulære runding, står en arkaderække, hvis rhomber eller ruder over søjlerne i midten er usædvanligt store på grund af feltets form;²³ sammen med de fordoblede buer får motivet herved en vis lighed med træer.

Sydportalen (fig. 11), der i reduceret skikkelse er bevaret i brug, er indvendig rektangulær og udvendig opbygget med kvadersatte hjørner og et rundbuget kilestensstik over lange, profilerede kragbånd (s. 2127, fig. 1). Tilbage-rykket fra facadeplanet, som i en niche, hvor soklens skråkant er ført ind, og indrammet af en (ændret og nu hvidkalket) rundstav sidder den 110 cm brede døråbning med *tympanon* af

rødbrun granit (fig. 10). Inden for en flad vulst er det halvcirkulære felt i lavt relief dekoreret med et par modstillede løver, der tegnet med blødt svungne konturer vender sig mod et menneske foroven i midten. Nedre del af personens kjortel er angivet med parallelle folder, og han synes at svæve, mens dyrene med hvalpede bevægelser, gabende flabe og løftede forpoter springer op imod ham; deres haler er ført bag om kroppene og afsluttet med bladdusk. De lodrette partier af den omtalte hvidkalkede rundstav synes udført i mursten, hvilket sammenholdt med, at Uldall 1885²⁴ iagttog en f søjlebase i åbningen, giver anledning til at antage, at portalen oprindelig har været udstyret med trekvartsøjler. Døren må derfor henregnes til halvsøjleportalerne. På grundlag af overliggende relieffets motiv, der ofte kaldes Daniel i løvekulen, må den tillige grupperes blandt løveportalerne,²⁵ hvor slægtskabet med *tympanon* i na-

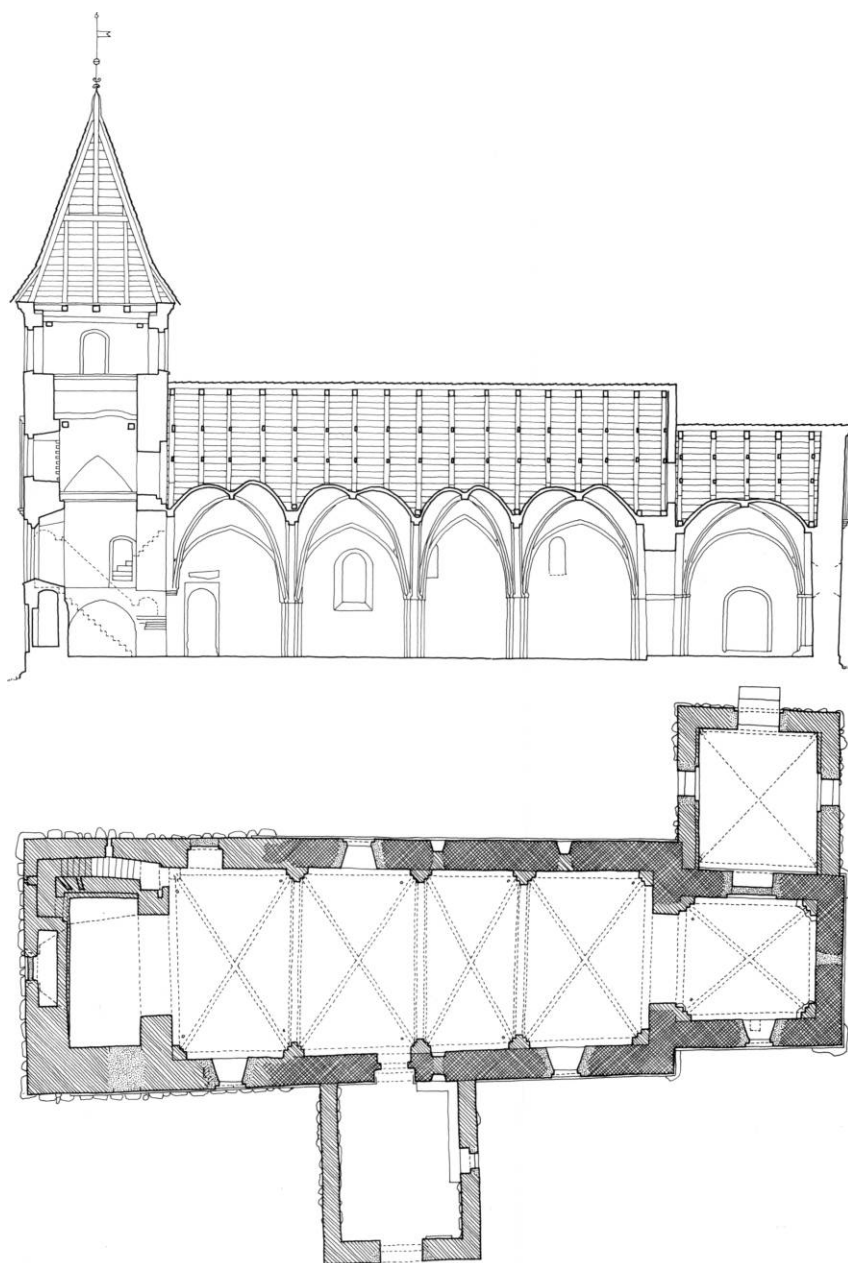

Fig. 8. Plan og længdesnit 1:300. Målt afhenholdsvis C. G. Schultz 1943 og Henrik Jacobsen 1984. Tegnet med enkelte suppleringer af KdeFL 1984. - *Plan and longitudinal section 1:300.*

bokirken i Astrup (s. 2342) er så udtalt, at det har ledet Mackeprang til den antagelse, at samme stenhugger har været mester for begge relieffer.

Bygningen har haft tre *vinduer*²⁶ i koret, hvoraf det i øst er bevaret tilmuret, og to i hver af skibets langmure, hvoraf tre er i behold, blændede. Overliggerne er rektangulære, og

det samme gælder den, der er indmuret i skibets nordfacade. I våbenhusets murværk er placeret tre overliggere, hvoraf den på østsiden har krum overside.

En *billedkvader* (48x46 cm) med en mådelig indristet kriger (fig. 13) er i omvendt stilling anbragt på skibets nordside i skiftet umiddelbart over soklen og lige øst for det oprindelige

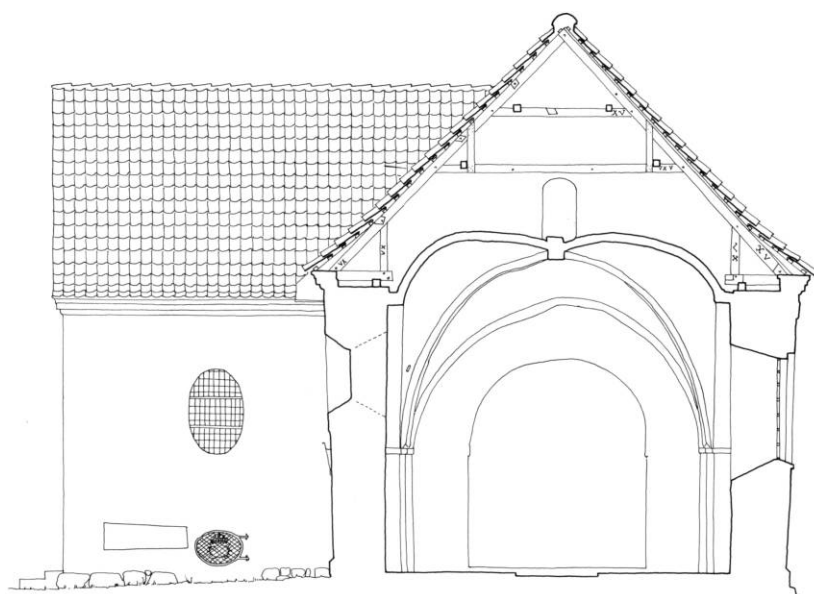

Fig. 9. Tværnsnit gennem skibet, set mod øst med kapellets vestfacade 1:150. Målt af S. G. Petersen 1982, tegnet af KdeFL. - Section through the nave 1:150.

dørsted. Figuren er udstyret med et stort sværd, som fra hoften stikker skråt bagud; foran sig synes han at holde en stav med et kors.

Foran våbenhusdøren iagttog Uldall 1885 en stor, flad, *profileret sten*.

I korets sydvæg er en rektangulær, 32 cm høj *niche*.

Tilføjelser og ændringer. I senmiddelalderen blev kirken udvidet med tre tilbygninger, våbenhus, sakristi og vestforlængelse med tårn, og der muredes hvælv i kor og skib. Da kun norddøren er flyttet, er det en nærliggende tanke,²⁷ at våbenhusets opførelse er gået forud for skibets forlængelse. Sakristiet, der er uden særlige arkitektoniske kendetegn og ændret ved ombygning, kan være tilføjet når som helst i perioden.

Våbenhuset foran syddøren er opført af munkesten i munkeforbandt på en syld af marksten; i murværket indgår kvadre, vinduesoverligger og et par gravsten. Store partier af gavlen indbefattende siderne i den udvidede dør er om-muret, hvilket utvivlsomt sammen med gesimserne har været et led i kirkens modernisering 1787; dette årstal læses på taggavlen. Vinduet, der udvendig er kurvehanksbuet og indvendig sidder i fladbuet niche, synes udvidet 1865.²⁸ En *muret bænke* er bevaret langs en del af øst-

væggen, hvorfra den fortsætter hen til skibets sydportal.

Sakristi. Ud fra beliggenheden må tilbygningen på korets nordside oprindelig have været sakristi, men blev i begyndelsen af 1700'rne forhøjet og ombygget til gravkapel for Gyldekronerne på Vilhelmsborg. Middelalderligt murværk af munkesten i overvejende munkeforbandt på en syld af marksten er bevaret op til ca. halvtredie meter over terræn; på vestsiden, hvor forbandtet har en tendens til vekslede skifter afløbere og bindere, er indmuret enkelte kvadre og en romansk gravsten. Utvivlsomt fra begyndelsen har rummet været overdækket med et *†krydshvælv*, der mod koret blev båret af en skjoldbue og på de tre andre sider hvilede på forlæg i væggene; i hjørnerne er bevaret ribbernes nederste del, der er en kvart sten brede.

Ved omdannelsen til *gravkapel*, der vel dateres ved årstallet 1708 på smedjernes fløjene (jfr. s. 2330) forhøjedes murene, og rummet dækkedes med et halvtstens hvælv, hvis grater er udført i puds. Under dette paraderum, der via en gitterlukket åbning sattes i forbindelse med koret, indrettedes et hvælv²⁹ understokværk.

Kapellets arkitektoniske udformning er yderst enkel med tandsnitfrise og (nu tilmuret)

Fig. 10. Sydportalens tympanon (s. 2311). NE fot. 1980. - *Tympanum of the south portal.*

kurvehanksbuet lem i taggavlen; de eksisterende gesimser er antagelig samhørende med kirkens øvrige. Kun de ellipseformede lys- og ventilationsåbninger, een for hver etage i hver langmur, leder tanken hen på bygningens bestemmelse. Ved dispositionen med stående ovaler foroven og liggende forneden kan der have foreligget en inspiration fra samtidige gravbygninger, såsom Lange Kapel ved S. Petri kirke og Store Kapel ved Holmens kirke, begge København. Hvert ventilationshul har udvendig et sortmalet smedjærnslukke (fig. 9, jfr. fig. 38), der på de skråtkrydsende stænger inden for det rosetsmykkede randbånd bærer en kronet krans.

I kapellets gavl er en falset, fladbuet døråbning, hvori de ovenfor nævnte smedjærnsfløje var anbragt 1885, da Uldall besøgte kirken. Denne ordning er næppe oprindelig, men udgør, på linie med tilmuringen af den åbne forbindelse til koret, antagelig et led i bygningens omdannelse 1893 til ligkapel, hvilken brug tillige medførte sløjfning af Gyldenkrønernes gravkælder.

Vestforlængelse med tårn. Sakristiet er bemærkelsesværdigt, fordi den slags tilbygninger, der andre steder er udbredte, er lidet almindelige i

Østjylland. Mere interessant og usædvanligt i sin indre disposition er imidlertid skibets forlængelse og det dermed samhørende tårn, hvoraf dog kun underdelen er bevaret i reduceret skikkelse. På en syld af marksten er skibets langmure fortsat vestover, således at bygnin-

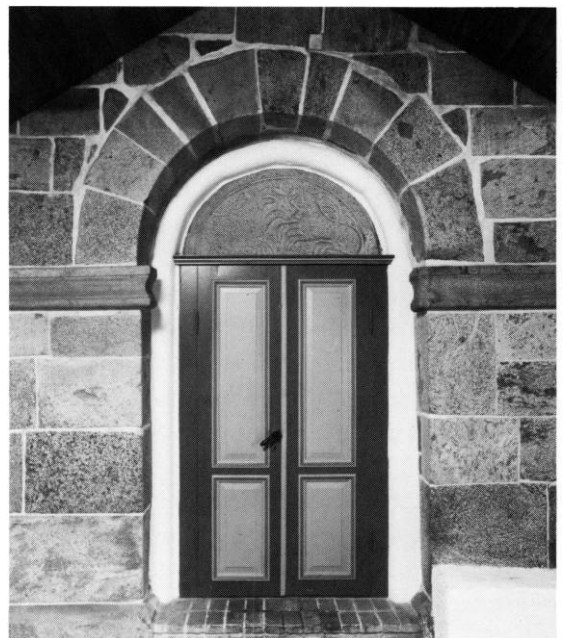

Fig. 11. Sydportal (s. 2311). NE 1980. - *South portal*

Fig. 12. Tympanon i vestfacaden (s. 2311). H. Stiesdal fot. 1971. - *Tympanum included in the wall of the tower.*

gens længde blev forøget med lidt over halvdelen. Forlængelsens vestre afsnit er opført med meget svære mure, hvilket sammenholdt med andre forhold, bl.a. en trappe i nordsidens murliv, må betyde, at denne del udgør bunden af et tårn. At dømme efter rester af andet stokværk har tårnet, der nævnes 1727¹⁰ i anledning af manglende tagsten, indtaget skibets fulde bredde, og på grund af sin relativt ringe udstrækning i kirkens længderetning må det have haft gavle i nord og syd.

Over sylden, hvis marksten træder frem på alle tre sider, er forlængelsen opført af kvadre og af munkesten i munkeforbandt med tendens til overvægt af løbere. Næsten hele sydsiden har en skråkantsokkel, der utvivlsomt er sat af blokkene fra skibets nedbrudte gavl. Over denne sokkel, på de andre facader oven på sylden, er der muret med granitkvadre, som antagelig hidrører fra gavlen. På nordsiden når kvadermurværket op til et niveau omkring halvtredie meter over terræn, svarende til bunden i vestvinduet. Herover er fortsat i munkesten med enkelte kvadre placeret i facaderne og på hjørnerne. Endnu 1910 stod bomhullerne åbne. Under det nævnte niveau er bagmurene udført overvejende med marksten, og ovenover i tegl.

Det må som ovenfor berørt være i forbindelse med udbygningen, at skibets *norddør* blev nedlagt og erstattet med en 112 cm bred, nu tilmuret, udvendig rundbuet, indvendig rektangulær og kvadersat indgang tæt ved det nye fags nordvestre hjørne, hvor også adgangen

Fig. 13. Billedsten på skibets nordside (s. 2312). JJF fot. 1980. - *Carved ashlar included in the north wall of the nave.*

til tårntrappen er placeret. Over for norddøren spores på begge sider af forlængelsens sydmur et højtsiddende, rundbuet og til begge sider falset vindue, der er oprindeligt, men nu tilmuret.

Det korte, rektangulære tårnrum, hvis udstrækning ligger på tværs af skibet, overdækkes med træloft, der siden 1894¹² er pudset. En indrykning af vægplanet i vestsiden er et af indiciene for, at rummet oprindeligt var delt i to stokværk. I nord er der en balkon, båret af et spidsbuet tøndehvælv (fig. 15), der synes at være en rest af etageadskillelsen. En tvetydig aftrapning i begge sider af den eksisterende tårnbue lader formode, at en eller flere åbninger ind imod skibet har givet adgang til underetagen. Af øvre stokværk, hvis gulv ligger i niveau med det omtalte materialeskel i murværket, bevarer balkonen oven på tøndehvælvet et parti af murstensbelægningen. Som en højtsiddende tribune har denne etage åbnet sig mod kirken med en relativ bred, spidsbuet arkade, der er i behold som tårnbuens øvre del. Det store, indvendig smigede vindue i vest er en udvidelse af rummets oprindelige lyskilde.

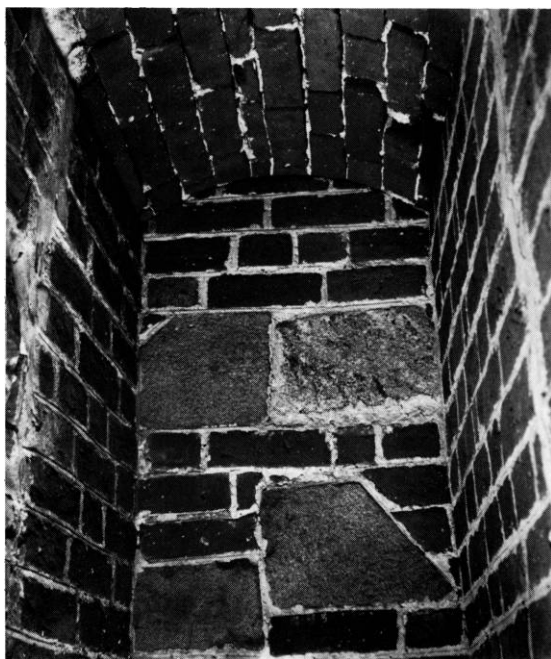

Fig. 14. »Klokkerkammeret« i tårnets vestmur, set mod nord (s. 2316). N. Edsen Johansen fot. 1944. - *The »bell-ringer's cell« in the west wall of the tower.*

Tårntrappens indgang, der overdækkes med en stor granitblok, er som nævnt anbragt i det forlængede skibs nordvestre hjørne i umiddelbar tilknytning til den sekundære norddør. Et lige løb i tårnets nordmur, overdækket med et langsgående, fladbuet munkestenshvælv og udstyret med lysglugger i nord og vest, fører op til en repos i vestmuren. Herfra leder en fladbuet, på østsiden falset dør ind til den hvælvbårne balkon, der ovenfor er opfattet som et levn af tårnrummets øvre etage. Her giver en fladbuet døråbning i nordvæggen adgang til en øvre trappe, der i dag forløber delvis under taget langs det yngre tårns nordside, men oprindeligt var hvælvet og gik inde i tårnets nordmur, hvor den mandede ud på skibets loft. Her er bevaret rester af åbningens søndre anslag samt vederlaget for det overdækkende halvstensstik.

Aftårnets andet stokværk er øst- og vestmurens centrale dele i behold og udmærker sig ligesom trapperummet ved smukt håndværk med ryggede og ridsede fuger. Muren mod skibets loft indeholder en falset, fladbuet døråbning. I vest sidder en spidsbuet, falset åbning, der indvendigt er fladbuet og har smigede sider, hvis hjørner med væggen er udført som hulsøm. Murværket højere oppe er af nyere dato.

Endnu et særpræget, omend ikke enestående træk skal bemærkes ved tårnet: I den svære vestmur er der under tårnrummets vindue udsparet et fladbuehvælv, 237 cm højt og 81 cm bredt, såkaldt *klokkerkammer* (fig. 14), hvortil kun har været adgang udefra. Den 98 cm brede indgang overdækkes på facaden med et tympanon, der som nævnt utvivlsomt stammer fra skibets oprindelige norddør. Åbningen, der nu er tilmuret og vel har stået sådan senest siden tårnets ombygning 1787, aflæses som en 190 cm høj niche på kirkens gavl. Klokkerebshuller i kammerets loft konstateredes ved en undersøgelse 1944.

Navnlig dette klokkerkammer eller ringercelle, der har paralleller i Vejlbj (s. 1460), Hundslund (Hads Herred) og antagelig også andre steder i stiftet, samt de såkaldte hulsøm

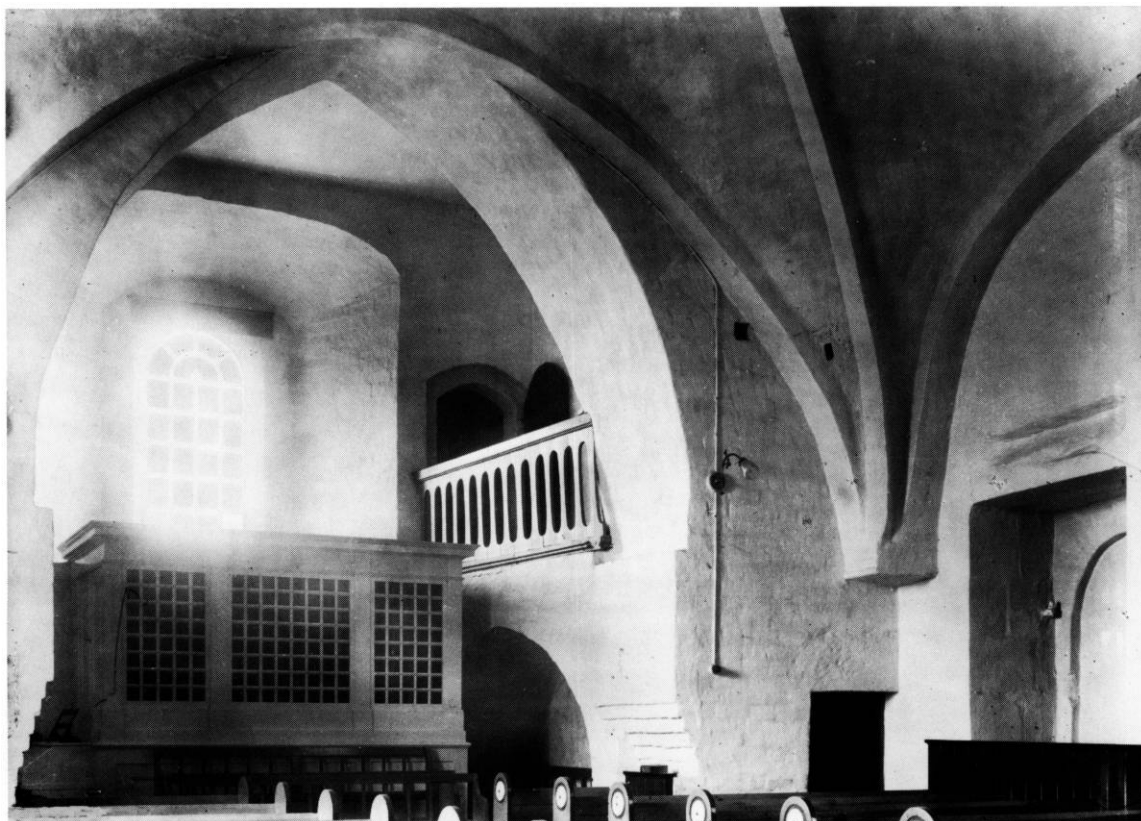

Fig. 15. Skibets vestre ende og tårnrummet, set fra sydøst. C. G. Schultz fot. 1943. - *The west end of the nave and the bottom storey of the tower, seen from south-east.*

ved lysåbningen i tårnets andet stokværk, der er udført mage til hjørner i Århus domkirkes vesttårn (s. 234), henfører Malling kirkes ejendommelige vestparti til tiden omkring eller efter 1450.

Overhvælvning af kor og skib med halvtstens krydshvælv er i alt væsentligt gennemført på den i Århusområdet sædvanlige måde, dvs. med falsede vægpiller, der bærer helsten brede skjoldbuer, falsede gjordbuer og retkantede halvtensribber; vederlaget markeres af et udkraget skifte. Arbejdet kan være indledt i koret, hvor enkelte detaljer er anderledes end i skibet; triumfbuens udvidelse synes at være samhørende med korets vestre hjørnepiller. Skibets fire temmelig kuplede hvælvfag er indbyrdes aflidt forskellig størrelse, hvilket utvivlsomt skyldes hensynet til syddøren, men i opmuring og form er de så ensartede, at de må være samtidige. Tilstedeværelsen i forlængelsens sydside af

det nævnte, højtsiddende vindue, hvis halvtstensstik ses over hvælvet, og spor af kalkning på tårnunderdelens østside, ligeledes over hvælvingen, må imidlertid betyde, at skibet endnu ikke havde faet indbygget hvælv, da vestforlængelsen og tårnet blev opført. Af andre forhold, der peger i samme retning, skal nævnes, dels at skjoldbuen dækker tårnarkadens top, dels at hvælvet i skibets nordvestre hjørne på grund af tårntrappedøren ikke hviler på en pille, men bæres af en indmuret konsol. Hertil er benyttet en profileret, antagelig genanvendt granitblok.

Eftermiddelalderlige tildragelser. Efter sakristiets ombygning først i 1700'rne gennemførte kirkeejeren ved århundredets slutning en hovedstandsættelse, der som sine mest fremtrædende poster havde nyt tårn, en gennemgribende reparation af våbenhuset samt opmuring af de profilerede gesimser, der spiller en afgøren-

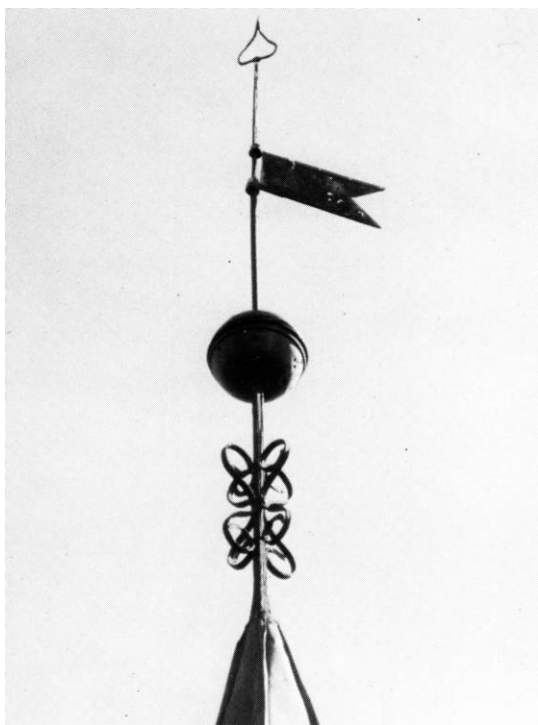

Fig. 16. Tårnspirets vindfløj (s. 2319). Hans Stiesdal fot. 1971. - *The weather vane on the spire.*

de rolle for kirkens nuværende udseende. Arbejdet gennemførtes 1787,³⁰ hvilket årstal læses på våbenhusets gavl. Hovedstandsættelsen har været et led i en moderniseringskampagne, som Gyldenkrone havde indledt nogle år tidligere ved Mårslet kirke (s. 2260). I mellemtiden havde pastor Begtrup ombygget sin kirke i Astrup og ladet opføre det karakteristiske tårn (s. 2345), som utvivlsomt har dannet forbillede for den udformning, som baroniet iværksatte i Malling og nogle år senere gentog i Beder (s. 2290).

Mallings tårn er forneden bygget med genanvendte munkesten, foroven med små sten, og disse er også benyttet i skibets østgavl, der derfor formentlig er nymuret på samme tid. Tårnets murværk, der i nord og syd hviler på spidsbuede arkader af halvanden sten høje stik, er udført i et vaklende krydsskifte. I mellemstokværkets sydvæg er en kurvehanksbuet åbning, hvis indre hjørner med hulsøm utvivlsomt er en imitation af den ældre udgave på vestvæggen.

Klokkestokværket har mod hvert verdenshjørne et kurvehanksbuet, udvendig falset glamhul. Over den djærve, tidstypiske gesims,³¹ der næppe er upåvirket af Zubers byggeri på Moesgård, rejser sig et opskalket pyramidespir, der 1818¹¹ var blyhængt. I tårnrummets sydmur er der et kurvehanksbuet, nu tilmuret vindue, der kan være samhørende med en nyindretning af kirkens vestende i forbindelse med tårnombygningen.

Efter denne indsats er kirken vist blevet holdt i god stand, hvilket fremhæves ved synet efter en reparation 1806³² og atter 1831.¹¹ 1882⁹ blev syddørens tympanon befriet for kalk, og nogle år senere fremkom forslag om, at også korgavlen skulle renses, hvilket kirkeejeren med støtte i en erklæring fra den kgl. bygningsinspektør dog satte sig imod.

Gulvene behøvede 1727¹⁰ reparation med mursten adskillige steder. 1913⁹ skulle ældre, nedslidte ligsten tages op af gulvet, der i øvrigt skulle bevares og dækkes med løber; men allerede 1916⁹ ønskedes korgulvet fornyet med ensartede fliser, og 1925⁹ kom turen til midtergangen. Før 1960 var der terrazzoudstøbning i koret, riflede cementfliser i våbenhuset og sort skifer i kapellet. Ved istandsættelsesarbejder i løbet af 1960'erne er alle gulve blevet udført med gule mursten på fladen; i kor, skib og tårnrum er de lagt i et mønster med kvadratiske, røde tegl. I stolestaderne ferniseret træ.

Tagene var i begyndelsen af 1700'rne¹⁰ alle blyhængte og vel vedligeholdte; 1727¹⁰ manglede tårn og våbenhus tagsten. 1818¹¹ behøvede

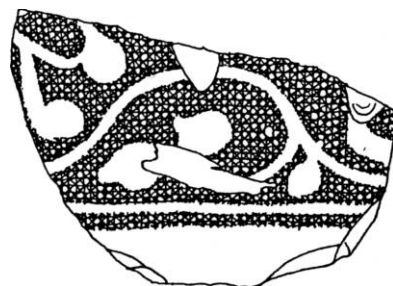

Fig. 17. Bemalet *vinduesglas fra omkring 1300, fundet i koret, nu i Nationalmuseet. Tegning af Birgit Als Hansen, 1:1 (s. 2319). - *Piece of stained glass from c. 1300, found 1960 in the chancel.*

Fig. 18. Korets tagværk og gavl med kvaderridsning, set fra vest (s. 2310). JJF fot. 1980. - *Chancel roofing and gable with scoring of ashlar, seen from west.*

tårnet nyt bly på sydsiden. Det ser ud til, at tårn, kor og skib efter ombygningen 1787 har haft blytag, mens der 1820 og 1822¹¹ nævnes stentage på henholdsvis våbenhus og over »begravelsen«. Nogle år senere³³ blev blyet med kancelliets tilladelse udskiftet med bæverhaler, på samme måde som det samtidig foregik på baroniets kirke i Mårslet (s. 2260); 1909³⁴ nævnes taskeviste på skibet. Kapellets tag ønskedes omlagt 1899¹² og fornyet omkring 1950. Efter istandsættelse 1960 ved H. P. Nielsen er alle tage hængt med vingetegl. Nyere tagværker affyr, med to lag hanebånd og enkelte genanvendte stykker egetømmer.

Opvarmning. Da der 1888²⁸ var stillet den fornødne sikkerhed for, at man rådede over brændsel til fem år, anskaffedes fra firmaet Hess i Vejle en kakkelovn, som blev placeret i skibets nordøstre hjørne; udskiftning bragtes på tale 1909.²⁸ 1938 erhvervedes en kalorifer og ved midten af 1960'erne et varmluftsanlæg.

Kirken står i dag hvidkalket ude og inde, bortset fra det parti af skibets sydfacade, der

danner væg i våbenhuset. Alle vinduer, der udvidedes 1854,¹² er falsede og rundbuede, indvendig smigede. Loftet i våbenhuset er af ubehandlet træ.

Tårnets *vejrhane* ønskedes 1867⁹ istandsat. Den enkle vindfløj (fig. 16) sidder på en jernstang over volutbøjler og kugle.

* *Vinduesglas.* 1) (Fig. 17), o. 1300, klart, gulligt, 3,3 mm tykt med rankemotiv udsparet i rødbrun bemaling. 2) Samtidigt?, klart, gulligt, 4 mm tykt. Begge stykker fundet 1960 i koret ved harpning af fylden under gulvet foran alteret. Nu i Nationalmuseet (inv.nr. D242-243/1960).

(†)KALKMALERIER

I kor og skib er på forskellige tidspunkter fremkommet spor af områdets vanlige, enkle hvælvdekorationer fra o. 1500, der imidlertid atter er blevet overkalket. Kun et samtidigt *indvielseskors* er afdækket på nordvæggen i skibets vestligste fag, ca. 150 cm over gulvniveau.

Fig. 19. Indre, set mod øst. NE fot. 1980. - *Interior, looking east,*

Med rødbrun farve er tegnet tre koncentriske cirkler omkring et hjulkors i rødbrunt og hvidt, 71 cm i tv. m.

† *Hvælvdekorationen* har ifølge kalkmalerikonservatoren Eigil Rothe omfattet brede eller smalle siksakbånd i gulrødt og sortgråt på ribberne og spinkle gulrøde ranker med gråsorte fembladsblomster på forfladen af gjord- og skjoldbuer samt ud på kapperne.³⁵ På korbuekrægbåndene fandt man stregtegnede sparrer i gulrødt. 1973 afdækkedes over østre gjordbue i skibets næststøtligste fag dele af en gråtegnat gås med røde ben og næb, et velkendt, østjysk motiv³⁶ (jfr. bl.a. Spørring, s. 1677 og Lyngå, s. 1773). Nu overkalket.

INVENTAR

Oversigt. Fra middelalderen har kirken bevaret både sin romanske døbefont og den sengotiske fløjaltertavle. Gaver til alteret er kalken fra 1679 og alterstagerne fra 1596. Den figurrige prædikestol med himmel er udført 1660 i den produktive Peder Jensen-Koldings værksted. En lysekrone stammer fra samme århundrede. Klokken er støbt 1794 i København af H. C. Gamst. En gitterdør fra 1708 i koret har ført til Gyldenkrønernes tidligere gravkapel, indrettet i sakristiet.

Alterbord, middelalderligt, formodentlig af marksten og mursten, der skelnes i den rå, overpudsede bagside, som er den eneste synlige. Det måler ca. 123x172 cm, er ca. 107 cm dybt og har en antagelig nyere, 11 cm høj påmuring ved bagkanten som støtte for altertavlen.

Fig. 20. Indre, set mod vest. NE fot. 1980. - Interior, looking west.

Brudstykke af *dæksten fra †*helgengrav* såkaldt sepulchralsten, af grøn, poleret serpentin (porfido verde antico), største længde 10,3 cm, bredde 3,7 cm og 1,4-1,1 cm tyk. Fundet 1960 i korgulvet. I NM (inv.nr. D 240/1960).

Alterbordspanel, formodentlig fra 1600'rne, med rektangulære fyldinger i tætprofileret rammeværk, fire på forsiden, to for hver af enderne. Nymalet, rødbrunt i fyldingerne, rammeværket mørkegrønt med gyldne lister.

Altertavlen (fig. 25, 21-22), er en sengotisk skabstavle fra o. 1500, med to oprindeligt bevægelige, nu faste fløje; i midtskabet er storfigurer af Nåde stolen mellem Johannes Døberen og en biskop, i fløjene de tolv apostle. Selve skabet er kraftigt ændret og nymalet 1887, en nystaffering er atter foretaget 1977.

Altertavlen står på en enkel predella med

svejfede sider. Midtskabet (fig. 22), der måler 188,5x169 cm, har Nåde stolen som centralt motiv ligesom de arbejder, der er knyttet til Imperialissima-mesterens kreds,³⁷ uden at tavlen dog hører hertil.³⁸ Den tronende Gud Fader, med det brede, kronede hoved og det kraftige fuldskæg, har drejet benene lidt til side for at gøre plads til sønnen, hvis legeme han støtter ved et greb under armene. Kristus er fremstillet som Smertensmand, med flettet tornekrone³⁹ på hovedet og med tydeligt markerede sår i fødder og hænder, mens intet spydsår i brystet er synligt (blodsporene i venstre side er (ny)malede); øjnene er let åbne. Den lille figur, med det overproportionerede skulderparti og de slapt hængende arme, repræsenterer en her i landet forholdsvis sjælden ikonografisk variant af nådestolsmotivet, dog med en parallel i Ka-

rup (Viborg amt).⁴⁰ Kristi ene skulder synes optrukket som for at give plads til Treenighedens helligåndsdue, men ingen mærker heraf er nu skelnelig. Tronstolen flankeres af snostave med fialespir, der bærer engle med udbredte vinger, men nu uden attributter, der kan have været lysstave⁴¹ (jfr. Østbirk, Voer hrd.). - Johannes Døberen, der må være udført efter samme forlæg som en tilsvarende, men lidt grovere figur i Adslev (Hjelmslev hrd.), er iført sin kamelhud, hvis hoved, med fremstikkende tunge hænger ned mod jorden. Med højre hånd peger Johannes⁴² mod det lille Gudslam, der ligger på bogen, han holder i venstre. Til den anden side står en skægløs biskop, karakteriseret ved bispehue og -stav, hvis hoved har fintskåret tidseblad. Han bærer korkåbe (pluviale) sammenholdt af et firpasformet spænde og holder en opslået bog i højre hånd; en rund skonæse er synlig under kjortelen (ligesom for Gud Faders vedkommende).

I hver af fløjene står 2x3 apostelfigurer, ret ensartet udført både med hensyn til øjenomgivelserne med de skarptoptrukne øjenbuer og de

Fig. 21. Apostelfigurer fra altertavlens nordre fløj (s. 2322) (jfr. fig. 25). NE fot. 1980. - *Apostles from north panel of triptych* (cf. fig. 25).

smalle næser samt de groftskårne dragter. I nordfløjen står foroven Peter med åben bog og stor nøgle, Andreas med sit kors og Jakob den Ældre med pilgrimsmærke på hatten og stav i hånden; forneden Simon med sav, Filip med patriarkalkors og muligvis Jakob den Yngre med bog og nyt spyd (i stedet for valkestang?) (fig. 9). I sydfløjen foroven den unge, skægløse Johannes med kalk, Mattæus med bog og sværd, ligeledes uden skæg,⁴³ samt Bartholomæus med kniv; forneden Judas Taddæus med bog og (ny) hellebard eller økse, Mattias med økse og bogpose og Tomas med vinkelmåler og lukket bog. Alle barfodede med undtagelse af Mattias og pilgrimmen Jakob. Flere af attributterne er fornyet 1887,⁹ hvilket formodentlig er årsag til ombytninger af figurerne, der ikke stemmer overens med de nedenfor stående, nymalede navne.

1887⁹ gennemgik tavlen en restaurering, formodentlig ved Magnus Petersen. Tidligere havde kunstmaleren »O.M.Bøgh« (1811-38) foretaget en opmaling 1831.⁴⁴ 1887 fik skabene nye kølbuebaldakiner af fyr, og der opsattes en gennemløbende kronfrise med metalstøbte korsblomster.⁴⁵ Over en rødferniseret kridtgrund blev påført en olieforgyldning samt flere farver, og i fodfelterne maledes forgyldte indskrifter, under midtskabet: »See det Guds Lam«, etc. Joh. 1,29, i fløjene apostlenes latinske navne.⁴⁶ 1977 foretog kunstmaler V. Glyssing Jensen en nystaffering, svarende til den tidligere, efter at de ældre farver og forgyldning var afrenset.

Altersølv. *Alterkalk* (fig. 23), skænket 1679 af kirkeejerne, baron Gyldenkrone til Vilhelmsborg og hustru, og udført af Bartholomæus Jacobsen Stühr, Århus. Den er 22 cm høj over den ottetungede fodplade og standkant, der er prydet med renæssanceornamentet rude mellem lodrette dobbeltstave. Fodtungerne er drejet stejlt op mod de ottekantede skaftled; den flade, gotiserende knop har krydsskravede versaler: »iesvs nri« (nazarenus rex iudaeorum, o: fra Nazareth, jødernes konge). Bægeret smykkes af givernes graverede, kronede våben, med vildmænd som skjoldholdere, og foroven

Fig. 22. Fløj altertavlens midtskab, o. 1500, med Nådestolen mellem Johannes Døberen og en biskop (s. 2321).
NE fot. 1980. - *Middle panel of triptych, c. 1500, with the Mercy Seat between John the Baptist and a bishop.*

Fig. 23. Alterkalk, skænket 1679 af kirkeejerne, baron Gyldenkrone til Vilhelmsborg og hustru; udført af Bartholomæus Jacobsen Stur, Århus (s. 2322). NE fot. 1960. - Chalice, donated 1679 by the patrons Baron Gyldenkrone of Vilhelmsborg and his wife; made by Bartholomæus Jacobsen Stur, Århus.

deres initialer: »W. G. C« og »R. S. W.« for Wilhelm GyldenCrone og Regitze Sophie Wind. På fodpladen ses to ens stempler for guldsmeden (Bøje II, 1982, s. 233, en variant af nr. 5848).

Kalken svarer i proportioner og udførelse så nøje til kalken fra 1677 i Skørring (s. 1932) af samme mester, at man må formode, at guldsmeden, fremfor at genbruge ældre dele, snare- re har anvendt samme ældre stilelementer på fod og knop.⁴⁷ - Kalken er 1969 blevet istandsat og bageret indvendig lueforgylt af Helga og Bent Exner.

Disk, »1818«, glat, 15,3 cm i tv. Under randen det graverede årstal og et defekt, rektangulært mestermærke.

†*Alterkalk* og †*disk* var 1629 frastjålet kirken af en tyv, der bl.a. var ansvarlig for ialt 14 tyverier af altersølv⁴⁸ (jfr. Fårup, s. 1892 og Sdr. Galten, s. 2109).

Oblatæske, 1935, udført af »Frantz Hingelberg, Aarhus« ifølge stempel under bund og låg. Cylindrisk, 12,5 cm i tv., med kors på låget.

Vinkande, med Københavns bystempel (19)15, ifølge graveret indskrift på korpus: »Malling Kirke 1921« anskaffet dette år; 22 cm høj.

Alterstager (fig. 24), 1596, formodentlig skænket af de personer, hvis navne er graveret på de to stagers fodskåle: 1) »Eske Mickeisen Eyfle i Maling(!)⁴⁹ - lens loensen Skipper i Aarhvs. Anno 1596«. 2) »Pier Sørensen i Bisgaard⁵⁰ 1596«. De 46,8 cm høje, slanke stager, der er stærkt beslægtet med Hundslunds (Hads hrd.), har klokkeformet fod med øvre vulst. Skaftet er karakteristisk ved sit langstrakte, øvre led over et forholdsvis stort, kegleformet led, blødt afrundet foroven og -neden. Flad, tallerkenformet lyseskål og høj, tynd jernlysetorn. Navnene er graveret med små versaler på fodskålenes øvre skråkant.

Fig. 24. Alterstager, 1596 skænket af Eske Michelsen Eyfle i Malling, Jens Joensen skipper i Århus og Per Sørensen i Bisgård (s. 2324). NE fot. 1980. - Altar candlestick, donated 1596 by Eske Mickeisen Eyfle of Malling, Jens Joensen, sea-captain of Århus and Per Sørensen of Bisgård.

Fig. 25. Fløj altertavle fra o. 1500 (s. 2321). NE fot. 1980. - Triptych from c. 1500.

En *syvarmet lysestage* er skænket »1913«.

Messehagel, ny, hvid. †*Messehagler*. 1661 købte kirken af Århus domkirke (jfr. s. 526) en messehagel af rød og hvid damask, af to »mesterskrædere« vurderet til 10 dir.⁵¹ 1702 omtales i inventariet en hagel af rødt og sort »blommet« fløj med »sølvgarnering«.¹⁰ 1862⁹ ønskede synet anskaffet en messehagel af rødt silkefløj med sølv- eller guldgalonier og tilsvarende brokadekors.

Alterskranke, 1900,⁹ halvrund, med drejede træbalustre under enkelt håndfang. Nymalet som alterbordsforsiden.

Døbefont (fig. 27), romansk, af granit, kummen lys, gråbrun, foden lidt mørkere, begge med spor af lysbrun kalk. Ifølge Mackeprang (*Døbefonte* s. 234ff.) tilhørende de østjyske løvefontes klassiske type, herunder Venge-Mallinggruppen.

Den 98 cm høje font har gruppens vanlige, runde fod med øvre rundstav. Den store, for-

holdsvis lave kumme, ca. 85 cm i tv. og ca. 33,5 cm dyb, har midtpå en lille fordybning, 12 cm i tv., hvori et uregelmæssigt, mangekantet afløbshul. Under mundingsrandens skråfas og kvartrundstav er de sædvanlige flade relieffer af de to par dobbeltløver med lange, slanke kroppe. Halerne er anbragt på forskellig vis, det ene, endosserede par har halerne bøjet ned langs bagkroppen og derefter lagt i en bue op over ryggen, det andet har halerne stukket ind mellem benene og op over ryggen og endende i akantusbladdusk over lille ring. Løveparrene har fælles mandshoved (fig. 26), henholdsvis 23 og 18 cm højt og tilsvarende 10 og 7,5 cm i fremspring. Mankekrøllerne bagved er nærmest vifteformede, de øvre krydsende de nedre. 1904 opstillet i korets nordvestre hjørne, snart efter flyttet til skibets nordøstre.¹²

Dåbsfad, af messing, med graveret årstal »1862«, 73,5 cm i tv. Muligvis allerede året efter⁹ er midtpartiet blevet udstanset for at give

Fig. 26. Mandshoved på døbefonten (jfr. fig. 27) (s. 2325). NE fot. 1980. - *Man's head on font* (cf fig. 27).

Fig. 27. Romansk døbefont (s. 2325). NE fot. 1980. - *Romanesque baptismal font*.

plads til en lille messingskål, 22 cm i tv. og 8 cm dyb, med indstemplede stjerner på randen. Til skålen hører yderligere et messingfad, 26,5 cm i tv., med samme stempler.

†*Dåbsfad* var ifølge inventariet 1702 aftin og prydet med et smukt »ofver tække«, ¹⁰ rimeligvis et †*fontelåg*. 1859 ønskede synet fad og låg oplakeret, hvis der ikke anskaffedes et nyt og mere varigt messingfad. ¹²

Dåbskande, 1880, ⁹ af messing, 38 cm høj, med udbugende korpus, hvorpå graveret tre sammenkædede ringe; høj, slank hals.

Krucifiks, o. 1977, udført af daværende sognepræst Thorkild Wammen og anbragt på et større korstræ, ophængt på tårnets sydvæg.

Prædikestol og *lydhimmel* (fig. 28-32), ifølge indskrift skåret 1660 og stafferet 1664, er tilskrevet ⁵² Østjyllands daværende mest fremtrædende billedskærer Peder Jensen Kolding, men er formodentlig et værkstedsarbejde.

Den velskårne stol, af eg, i hovedsagen udført efter samme skema og med de samme figurmotiver og indskrifter som den renæssanceprægede stol i Gosmer (Hads hrd.) fra 1637, synes dog at have den barokke Skanderup-stol (Hjelmlev hrd.) fra 1653 som nærmeste model. Den har fire tredelte fag med springlister omkring storfelterne, der her imidlertid rummer relieffer med scener fra Kristi lidelseshistorie. Fra øst: 1) Bønnen i Gethsemane (fig. 30), 2) Kristus på korset mellem Maria og Johannes (med bog), 3) Opstandelsen og 4) Himmelfarten. På hjørnerne står fritskårne storfigurer med baroksvungne volutter på hovederne: Kristus (fig. 29) flankeret af evangelisterne Mattæus, Markus og Lukas (fig. 31), Johannes. De karakteriseres ved de symboler, der er anbragt nedenunder på postamentfremspringene: Under Kristus Gudslammet med korset, under evangelisterne henholdsvis Mattæusenglen, Lukasoksen og Johannesørnen, ⁵³ alle vingede og på skyer. Gesimsen er smykket med gennembrudt bladværk med volutter og fantasidyre masker, og på hjørnerne sidder svungne konsoller med skårne englebørn svarende til den førnævnte Mattæusengel. Alle indskrifter, skåret med reliefversaler, refererer til prædiken:

I frisen: »Coelvm et terra / transibvnt verba / avtem mea minime / transibvnt Marc. XIII«. (Himmelen og jorden skal forgå, men mine ord skal ingenlunde forgå. Mark. 13,31). I postamentfelterne læses to bibelcitater linievis tværs over alle felterne, øverst: »Troen kommer / af predicken / oc predicken forme/deist Gvds ord Rom. X« (10,17). Nederst: »Salig ere de / som høre / Gvds ord oc be/ware det Lvc. XI« (11,28). - Under den forkrøppede fodliste ses barokke hængestykker med reliefskårne fantasmasker og under hjørnerne kraftige løvehoveder af værkstedets almindelige type (fig. 32). Den polygonale underbaldakin har maskeprydede bøjler udløbende fra ribberne, der forinden afsluttes af stor vindrueklase. På en af baldakinens sider er indskåret årstallet »1660«. Fornyet opgangspanel, udført efter model af det forrige fra o. 1850;¹² langs triumfvæggen.

Den store, samtidige lydhimmel er syvsidet og ligesom Skanderups prydet med gennembrudte topstykker,⁵⁴ og på hjørnerne står nøgne putti, iført et let draperi og holdende Kristi lidelsesredskaber, 1) tornekrone, 2) spyd og hammer, 3) kors (og tabt redskab), 4) stige og knibtang. Gesimsens kvartrundstav har gennembrudte blomster- og volutranker; under den glatte frise sidder udsavede hængestykker med fantasidyrehoveder omkring blomsterossetter og under hjørnerne englehoveder med bruske vinger. Lydhimlens underside er ved lister delt i syv felter; midtpå en strålesol hvorunder er ophængt en due med udbredte vinger.

Stol og himmels opbygning og motiver slutter sig som ovenfor nævnt så nøje til Peder Jensen Koldings øvrige arbejder, at man må formode, at de også stammer fra hans værksted. Enkelte afvigende træk som storfigurerens ret groftskårne karakter og specielt udførelsen af øjenpårtierne skyldes muligvis en svend, der senere kan have faet selvstændig entreprise. En nærliggende mulighed er her Århus-billedskæeren Rasmus Christensen.⁵⁵

Den brogede og gyldne staffing, fra 1664, er restaureret 1909 af Erik Bayer, der i hovedsagen blot har suppleret de velbevarede, oprindelige farver. Bibelindskrifterne står gyldne på

Fig. 28. Prædikestol og lydhimmel, skåret 1660 og stafferet 1664; tilskrevet Peder Jensen Koldings værksted (s. 2326). NE fot. 1980. - Pulpit and sounding board carved 1660 and ornamented 1664; ascribed to Peder Jensen Kolding's workshop.

sort bund, sortmalet er derimod underbaldakinens indskrift (fig. 32): »Skaren 1660. Staferet 1664«, samt evangelisternes (nyere) navne på deres konsoller og »Salvator Mundi« (verdens

Fig. 29-31. Detaljer fra prædikestolen 1660 (jfr. fig. 28). Hjørnefigurer af Kristus og Lukas samt felt med bønner i Gethsemane (s. 2326). NE fot. 1980. - *Details from pulpit, 1660 (cf fig. 28).*

frelser). Himlens underside er blå med sorte stjerner, solen rød med gyldne stråler og duen belagt med sølv ligesom vindruehængeklasen.

Stolestader,⁵⁶ 1863,⁹ svarende til Beders (s. 2294), glatte gavle, der foroven har påsatte, drejede »knopper«. Oprindelig egetræsmaled, nu blågrønne med rød, grå og gylden staffering.

†*Stoleværk*. 1702¹⁰ var både mands- og kvindestole »slette og gamle«, 1850 blev de betegnet som »nye og gode«, men ønskedes dog forsynet med rygbeklædning, sæderne øget med en liste samt malet.¹²

Pengeblok, 1831 eller 1837, helt lig den i Beders (s. 2295 med fig. 23). Den er 37 cm høj og beslægtet med vinkelbøjede, tungede jernbånd med store, flade naglehoveder. I forsiden en mindre låge med jernbåndsforkant, lille pladegreb og tre nøglehuller. På den ene smalside jernbogstaver og -tal: »CR« over »SK« og års-

tallet »183(1 eller 7)«. Flad, kvadratisk penge-tragt. Sortmalet, jernbåndene røde. Ophængt på østre indgangspanel i syd.

Orgel, med 12 stemmer, bygget 1973 af Marcussen & Søn, Åbenrå. Disposition: Hovedværk: Rørfløjte 8', Spidsgamba 8', Principal 4', Gemshorn 2', Mixtur III. Brystværk: Gedakt 8', Rørfløjte 4', Principal 2', Quint 1½', tremulant, svelle. Pedal: Subbas 16', Gedakt 8', Oktav 4'. Tegnet af H. P. Holm Nielsen. I tårnrummet. **Orgel*, bygget 1915 af A. C. Zachariasen, Århus.⁵⁷ Ombygget 1955 af J. A. Zachariasen.⁵⁸ Seks stemmer, én transmission, oktavkoppel, ét manual og pedal; indbygget i svellekasse. Pneumatisk aktion, keglevindlade. I tårnrummet. Flyttet til Vestbirk højskole 1973.

Salmenummertavler, 1973; to andre tavler, formodentlig fra 1885,⁹ med talbrikker op-hængt på søm, nu henlagt i tårnet.

Fig. 32. Prædikestolens underbaldakin med skåret årstal 1660 og stafferingsår 1664 (jfr. fig. 28) (s.2327). - Lower canopy of pulpit with carved date 1660 and year of ornamentation 1664 (cf fig. 28).

Præsterækketavle, o. 1930, ophængt i våbenhuset.

Lysekroner. 1) (Fig. 33), fra 1600'ernes 1. halvdel, skænket 1732. Stammen, der består af fladtrykte kugleled adskilt af skiver, krones af den for perioden så almindelige dobbelttørn og ender i stor hængekugle med profileret knop. Til skiverne er fæstnet de 2x8 lysearme, der har delfinformet midtled og indre spiraloprulning formet som en flad profilmaske (fig. 34). Til midterste skiveled er fæstnet otte små, flade, S-formede pryddarme med ansigtsmaske og akantusbladprydet slyng. Flade, tallerkenformede dråbeskåle med urneformede lysepiber. På hængekuglen er med kursiv graveret en indskrift for giverne, kirkens degn⁵⁹ og hans kone: »Christen Christen søn Buch. Catrine Clavs Datter Anno 1732« (jfr. †gravsten). Kronen er ophængt i skibets østligste fag i fireleddet smedjernsstang, fra 1732, med fire messingkugler

og nederst dobbelte båndjernsvolutter adskilt af messingkugle.

2) Skænket 1912. Midtdelte skaftled og dobbelt skålformet hængekugle samt otte flade lysearme med slyngtråde, hver med to lyse-skåle til to lys. På hængeskålen graveret fraktur: »Gave til Malling Kirke Julen 1912«. Ophængt i skibets 3. østligste fag.

3) Nyere barokkopi, skænket 1972. Den har dobbelttørn som topfigur, 2x8 lysearme med dobbelte akantusblade som midtled og otte knoppede pryddarme. Stor hængekugle med bladkrans og rillet knop samt midtpå et bælte med graveret skriveskrift: »Niels Øvlisen, Ane Bolette Øvlisen 1972«. Ophængt i skibets næstøstligste fag.

4) Nyere, fri barokkopi, ophængt 1980. Den har 2x8 lysearme med blomsterled samt stor hængekugle med graveret indskrift. I skibets vestligste fag.

Fig. 33. Lysekroner nr. 1 fra 1600'ernes 1. halvdel, skænket af degnen 1732 (s. 2329). NE fot. 1980. - *Chandelier no. 1, from first half of the 1600's, donated 1732 by the parish clerk.*

Kirkeskib, skænket 1932,⁶⁰ model af orlogsfregatten »Jylland«, udført af fhv. skibsbygmester Gorm H. C. Clausen, Marstal.⁶¹ Skroget sortmalet, med hvidt kanonportsbælte og hvid stribe ved vandlinjen; grøn køl. Ophængt palmesøndag 1932 i skibets vestligste fag.

†*Hatteknager*. Flere opsatser af hjortetak til at hænge hatte på ønskedes 1850 erstattet af knagerækker i våbenhuset; disse blev imidlertid først anbragt her i 1891.¹²

†*Tårn*. 1702 omtales et sejerværk med viser uden på tårnet. 1727 ønskedes det repareret, da det stod og »forrustede«.¹⁰

Klokke (fig. 35), 1794, ifølge versalindskrift foroven på klokkelegemet »Forferdiget af H. C. Gamst Kiøbenhavn, bekostet omstøbt af kammerherre Friderich Iulius Christian baron af Gyldenkrone. 1794.« Den er kun ca. 65 cm

høj (medregnet kronen) og er 68,5 cm i tvm. Om halsen og på slagringen ensartet bort med akantusblade. Ophængt i ny vuggebom.

†*Klokker*. I forbindelse med klokkeskatten 1528-29⁶² måtte kirken aflevere en klokke,⁶³ der med »al jernfang« (ophænget) vejede 2½ skip-pund og 2 lispund.

Et *smedejernsgitter* (fig. 36), fra 1708, bestående af to dørføjle, er anbragt i en tilmuret åbning til det tidligere sakristi, der var omdannet til begravelseskapel for kirkeejerne, familien Gyldenkrone til Vilhelmsborg (jfr. ovenfor). Gitterføjlene, der har øvre, fladbuet afslutning og måler 250x175 cm, består af partisaner veks-lende med stager endende i flammespids. Den midterste og de to nedre fladjernssprosser er ledsaget af dobbelte volutter med flammespids, og både rammejern og vandrette bånd er prydet med påsatte rosetter, det øvre desuden med årstallet »1708«. Den store lås midtpå, fæstnet med bøjle, har reliefblade på forsiden. På føjlenes øvre del har været anbragt jernblikplader med kronede våbener for Gyldenkrone og Moth og vildmænd som skjoldholdere, men

Fig. 34. Udsnit af lysekroner nr. 1 (jfr. fig. 33) (s. 2329). NE fot. 1980. - *Section of chandelier no. 1.*

kun førstnævntes defekte våben er bevaret (fig. 37). Nedenunder er fæstnet tilsvarende plader med spejlmonogrammer for våbnernes ejere, »CGC« for Christian GyldenCrone og »AMM« for hans hustru, Amalie Margrethe Moth. Alt sortmalet.

Gitterfløjene sidder formentlig på oprindelig plads, hvortil de flyttedes 1951 efter en tid at have været opstillet på Malling landbrugsskole. 1885 var de ifølge Uldall anbragt i kapellets nordgavl.

GRAVMINDER

Gravsten. 1) (Fig. 39), romansk, af grovkornet, rødlig granit med sorte og røde indslag, trapezformet, 184x72-58 cm. Overfladen optages af et indristet processionskors, et Georgskors hvori er flettet en ring. Korsstaven, der ender i en lille tap, har på heraldisk højre side en sildebensagtig figur, måske en palmegren?, med en ring i den øvre ende.⁶⁴ 1909 blev stenen afrenset for hvidtekalk. Indmuret i våbenhusets vestmur lige over sylden.

2) (Fig. 40), romansk, af grovkornet, rødgrå granit, trapezformet, 170x55-48 cm, med affasede kanter. I lavt reliefer fremstillet et processionskors, et flettet Georgskors, hvis lodrette stav er tilspidset forneden. Det flankeres af bølgeranker. Øverst på stenen (fig. 42) ses en arm, udstrakt gennem et ærme eller en sky. Den knyttede hånd holder en stor nøgle, og ud for denne ses en uldsaks.⁶⁵ I en ring om håndleddet er ophængt tre andre nøgler, hvoraf kun de to synes at have øvre ring. Fremstillingen er formodentlig et symbol på Kristi nøglemagt, som her muligvis er overdraget afdøde, en præst, der måske tillige ved uldsaksen symboliseres som menighedens hyrde. Afrenset for kalk 1909. Indmuret i nordkapellets vestvæg.

3) (Fig. 41), romansk, fra o. 1200 over præsten Magnus (Mogens) i Malling.⁶⁴ Grovkornet, rødlig granit med sorte korn, 182x48 cm, kanterne affasede. Overfladen optages af en indristet fremstilling af en præst stående i messeskrud, med bog i venstre hånd og højre op-

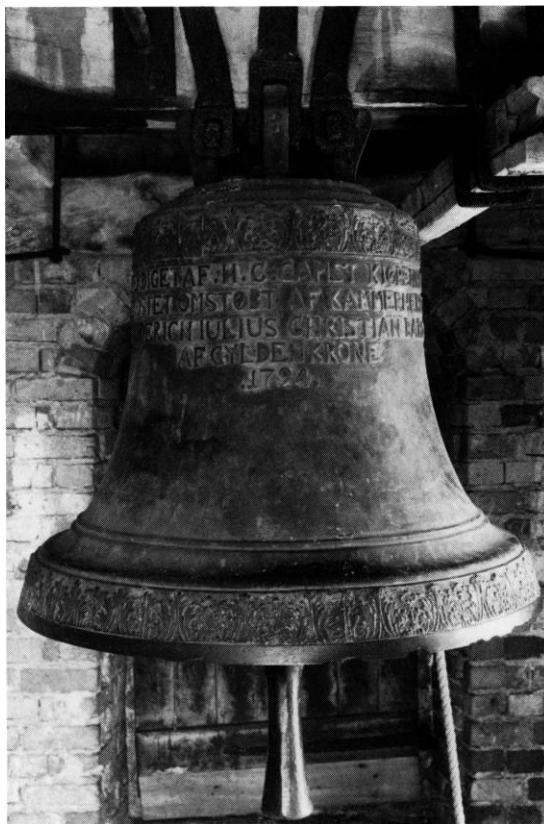

Fig. 35. Klokke, støbt 1794 af H. C. Gamst, København (s. 2330). Jf. fot. 1980. - *Bell, cast 1794 by H. C. Gamst, Copenhagen.*

rakt til bøn(?).⁶⁶ I det pageformede hår, der har bukler ved ørerne, er tonsuren angivet ved en cirkelbue. Øjnenes pupiler er indprikket. Hans dragt består af en fodsiddig messeskjorte (alba), der forneden midtpå har påsyet et rektangulært stykke tøj (parura) prydet med lodrette bånd. Over skjorten bærer han en messehagel (casula) med et broderet eller mønstervævet bånd (stola), der hænger neden for messehagel og ender i frynser.

Langs stenens kanter, delvis begrænset indefter ved en konturlinie, er indristet en latinsk indskrift med (åbne) majuskler: »Hic iacet / Magnv/s qvond/am sacerd/os i(n) Ma/l(n)ed, c(ujus) anima vivat i(n) pace / A/men.« (her ligger Mogens, fordum præst⁶⁷ i Malned (dvs. Malend, Malling), hvis sjæl hvile i fred. Amen). Afrenset for kalk 1909. Indsat i våbenhusets vestmur.

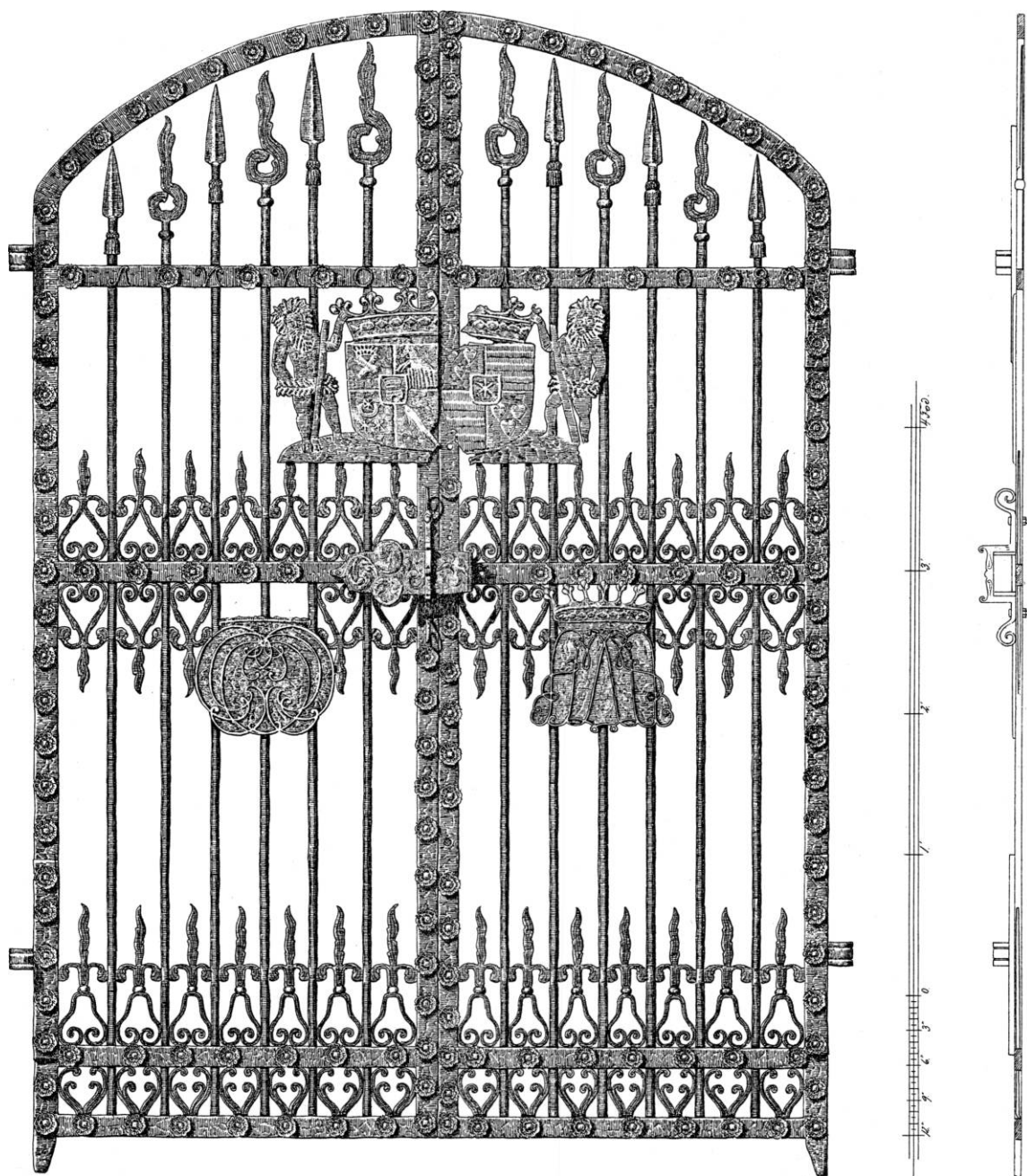

Fig. 36. Smedejernsgitter 1708, til tidligere begravelseskapel for familien Gyldenkrone til Vilhelmsborg (s. 2330). Opmåling 1905 af Anton Frederiksen og K.T.Seest, for Foreningen af 3. decbr. 1892. - *Cast-iron lattice door, 1708, to former sepulchral chapel belonging to the Gyldenkrone family of Vilhelmsborg.*

4) (Fig. 43), o. 1650, over et anonymt præste-ægtepar, måske ifølge Danske Atlas⁶⁸ den i Malling sidstboende præst (jfr. historik) og provst i Ning herred Niels Rasmussen Horsens, død 1642.⁶⁹

Lysgrå kalksten, 204x136 cm, meget nedslidt og indskriftens reliefversaler næsten helt forsvundne. Stenen, der formentlig er udført i et Århus-værksted og beslægtet med en sten i Viby (nr. 5, s. 2144), fremstiller parret stående

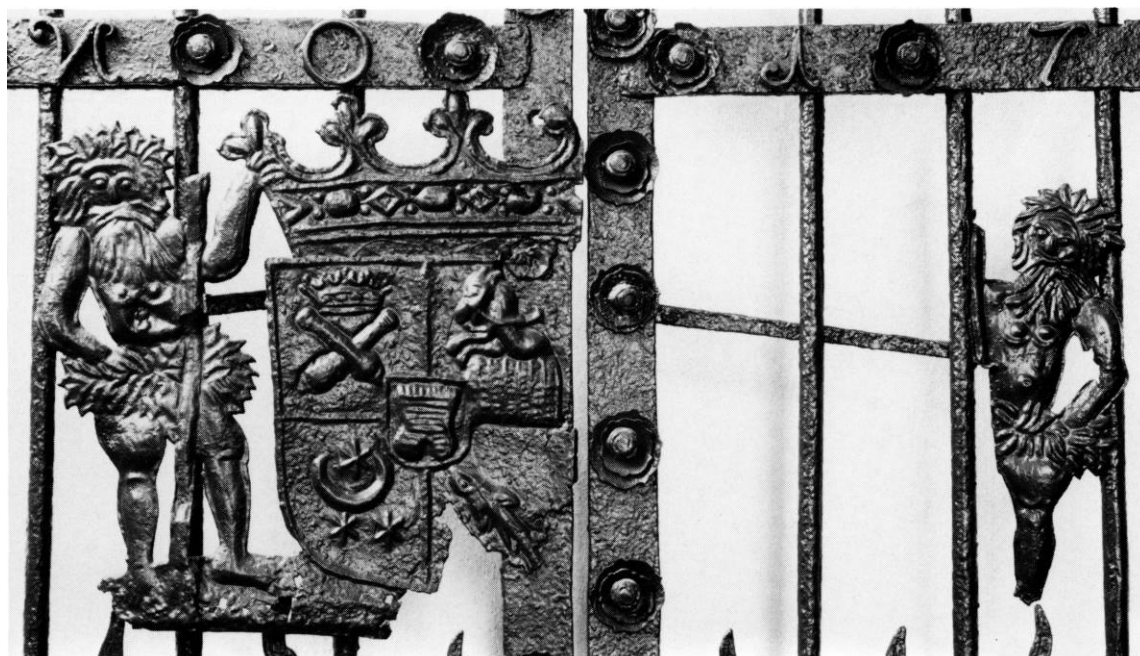

Fig. 37. Udsnit af smedejernsgitter 1708 (jfr. fig. 36) med våben for kirkeejeren, baron Gyldenkrone; hans hustrus forsvundet (s. 2331). NE fot. 1980. - *Section of cast-iron lattice door, 1708, with the arms of the patron, Baron Gyldenkrone; that of his wife has disappeared (cf. fig. 36).*

under en tvillingarkade, men adskilt af et rund-buet felt båret af en putto. Præsten er i ornat, men barhovedet og holder ligesom hustruen en bog i hånden. Hun har kriget konehue og rund, lukket krave. I feltet et relief af Opstandelsen, hvor Kristus med sejrspanen i højre hånd stående på sarkofagen træder slangen under fode; foran står to engle. I feltet ovenover ses en bog

og en kalk. I fodfeltet en liggende oval, med gravskriften, holdt af småengle med fiskehaler. Stenens ramme er prydet af slyngbånd, og i hjørnerne er cirkler med de siddende evangelister, nederst Lukas og Johannes. 1905 lå stenen i langhusets gulv, nu opstillet i våbenhuset ved sydvæggen.

5) (Fig. 44), 1690, over Anne Jensdatter, født i Hasle, død i Uorstrup (Vormstrup) 7. febr. 1687 i sit 31. år. Gråhvid kalksten, 105x60-55 cm, den ene sides hjørner afbrudt. Inden for en 6 cm bred ramme er hugget en relieffremstilling af Kobberslangen i ørkenen: en slange snor sig om et kors, der ved kiler er fastholdt på Golgathahøjen. Korset flankeres af en stærkt læderet, fordybet frakturindskrift refererende til motivet (Joh. 3,14-15): »Som mosis slange ... saa ... guds søn sig effter ...«. Nederst årstallet »1690«. I fodfeltet gravskriften med fordybede versaler. 1905 i langhusets gulv, nu ved våbenhusets østvæg.

†Gravsten, o. 1750, over Christen Christensen Buch, *21. juli 1696, †12. dec. 1750, 54 år gl. og antagelig hans hustru, ...datter, *1648,

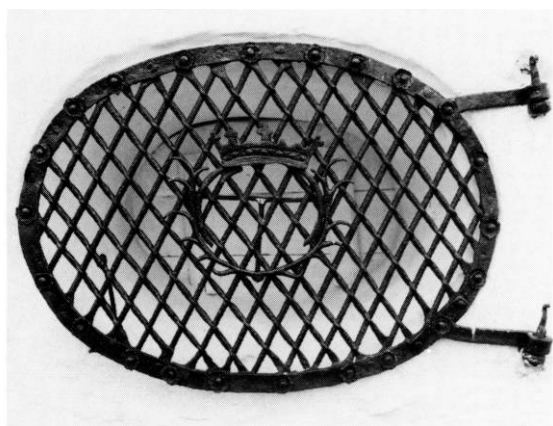

Fig. 38. Smedejernsgitter for ventilationsåbning på kapellets østside (s. 2314). NE fot. 1980. - *Cast-iron lattice for ventilation on east side of chapel.*

Fig. 39-41. Romanske gravsten. 39. Nr. 1. Processionskors og palmegren? 40. Nr. 2. Processionskors og arm med nøgler. 41. Nr. 3. Lagt over præsten Magnus (Mogens) i Malling. (S. 2331). EM fot. 1948 (palmegren og indskrift optrukket). - *Romanesque tombstones. No. 1. Processional cross and palm? No. 2. Processional cross and arm with keys (cf. fig. 42). No. 3. Tombstone for the priest Magnus (Mogens) in Malling.*

† 17⁷⁰ (jfr. lysekrone nr. 1). Lå o. 1915 i kirkegulvet.

KILDER OG HENVISNINGER

LA Vib. Præstearkiv: Beder-Malling div. dok. 1576-1921 (C 372.31). *Bygn.insp. Århus:* Forskellige kirker 1850-1905 (B 234.123). - *Ved embedet:* Synsprotokol 1862ff. - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Århus amt i almindelighed s. 37-39 samt forkortelser s. 42-44 og s. 1650-51.

NM 2. afd.: Håndskrift: F.Uldall: Om de danske Landsbykirker III, 1885, s. 308-13. - Indberetninger: F. Uldall 1902 (rundbygning), M. Mackeprang 1904 (gravsten), Chr. Axel Jensen 1906-07 (inventar og gravsten), S. A. Claudi Hansen 1909 (bygning), Erik Bayer 1909 (prædikestol og gravsten), P. Nørlund

u. år (gravsten), E. Rothe 1912 (†kalkmaleri), C. G. Schultz 1943 (rundbygning m.v.), Th. Ramskou 1944 (begravelser i rundbygning), E. Moltke og Vibeke Michelsen 1948 (romanske gravsten), Birgit Als Hansen 1960f. (†vinduesglas m.m.), V. Glyssing Jensen 1974 (forslag til restaurering af altertavle), Mogens Larsen 1975 (altertavle), Hans Stiesdal 1975 (vestre grav), Vibeke Michelsen og Jens-Jørgen Frimand 1980 (kalkmaleri, inventar og gravminder), rapport 1984 ved Henrik Tauber om C-14 undersøgelse af knogler fra begravelserne i rundbygningen. - Diverse avisudklip, korrespondance og udskrifter af de gennemgående arkivalier. - Beskrivelser af kirkegård og bygning ved Kjeld de Fine Licht, kalkmaleri, inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen, orgel ved Ole Olesen. Redaktion afsluttet 1984.

Notebøger. NM 2.afd.: C.G.Schultz LXXXV, 1943, s. 15-28 (udgravning på kirkegård), s. 43 (tagsten); LXXXVI, 1946, s. 40 (tegløvn).

Tegninger og opmålinger. NM 2.afd.: Smedejernsgitter ved Anton Frederiksen og K. T. Seest (gengivet i Opmålinger udsendt af Foreningen af 3^{die} December 1892, bd.2, 1904-05). - Sydportal, tympanon og plan af tårn ved S. A. Claudi Hansen [1909]. - Plan af kirken u. navn og år. - Planer og skitser af kirke, kirkegård, rundbygning m.v. ved [C. G. Schultz 1943-45]. - Snit i klokkekammer 1:20 ved Ali Rasmussen 1944. - Plan af kirken og skitse af falkmaleri ved H. P. Holm Nielsen 1971 og 1973. - Kalker af altertavleindskrift ved V. Glyssing Jensen [1974].

Kgl. bygn.insp. Århus: Tegninger fra H. P. Nielsens arkiv.

Litteratur: K. Brøste: Skeletfundene fra den middelalderlige Rundbygning i Malling. *ÅrbOldkHist.* 1945, s. 156-66. C. G. Schultz: Malling. En befæstet Kirkegaard fra den ældre Middelalder. NM-Arb. 1945, s. 83-100; i *Hvem byggede hvad*, 1952, s. 286. E. Kaufmann: 27 slags planer, 1966, s. 45. T. Rugholm: Kirkerestaureringer i Hads og Ning herreders provsti. *ØJyHjemst.* XXVI, 1961, s. 122. *MeddÅSt.* 1965, s. 33 (varmeanlæg), 1966, s. 65 (kirkegårdsudvidelse ved Rud Nielsen), 1973, s. 69 (restaurering), 1974, s. 50 (H. P. Nielsens tegningsarkiv overført til Bygn.insp. Århus), 1976, s. 54 (sonderinger efter vestre grav), 1977, s. 42 (altertavle) og 1982, s. 97 (ny bygning for kontor m.v. på kirkegården). Chr. B. Christiansen: To middelalderlige gravsten i Malling. *ØJyHjemst.* 1983, s. 9-12. Malling kirke, udg. af Malling menighedsråd. Tekst af Thorkild Wammen. Beder 1983. Steffen Trolle og Peter Pentz: Den hellige grav i Jerusalem. *NMArb.* 1983, s. 97-112 (s. 111 om rundbygningen som kirkegårds-kapel).

Fig. 42. Udsnit af romansk gravsten nr. 2 (jfr. fig. 40), foroven uldsaks og arm med nøgler, formentlig symboler for præsten og Kristi nøglemagt, der overdrages ham (s. 2331). Jf. fot. 1980. - *Section of Romanesque tombstone nr. 2; at the top sheepshears and arm with keys, presumably symbols for the priest and Christ's power of the keys which is transferred to him (cf. fig. 40).*

¹ Århus domkapitels jordebøger I, 117; jfr. i øvrigt s. 1366f. Se endvidere note 22.

² SRD, s. 469.

³ DaKancReg., s. 64 og 272.

⁴ LA Vib. Århus bispearkiv. Århus domkapitels jordebog ca. 1600 (C3.2213 fol. 74r).

⁵ KancBrevb. 1637-39 s. 501f.

⁶ LA Vib. Beder-Malling præstearkiv. Div. dok. 1576-1921 (C 372.31).

⁷ LA Vib. Århus bispearkiv. Ning herredsbog 1661 (C 3.1090).

⁸ Mønterne opbevares i Den kgl. Mønt- og medaillesamling, Nationalmuseet (F.P. 2697), det øvrige i NM 2. afd. (inv.nr. D 239-43/1960).

⁹ Synsprotokol 1862ff.

¹⁰ LAVib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700ff. (C. 3.1166ff.).

¹¹ LA Vib. Gosmer-Halling præstearkiv. Liber Daticus 1816-35 (C382.20).

¹² LA Vib. Hads-Ning herreders provsti. Synsprot. 1842ff. (C31.1 ff.).

¹³ Allerede 1914 erklærede synet, at disse huse skæmmede.

¹⁴ RA. DaKanc. Koncepter og indlæg til sjæll. reg. 1701, nr. 73.

¹⁵ LAVib. Århus amts nordre provsti. Synsprot. 1813-26 (C291.2).

¹⁶ Ved denne lejlighed nævnes, at graveren gentagne gange nord for kirken er stødt på rester af en sammensunken, underjordisk gang. Noget lignende har J. Chr. Jensen 1946 berettet til NM 2 (jr.nr. 437/46) fra Rosmus, Djurs Sønder hrd., hvor der muligvis

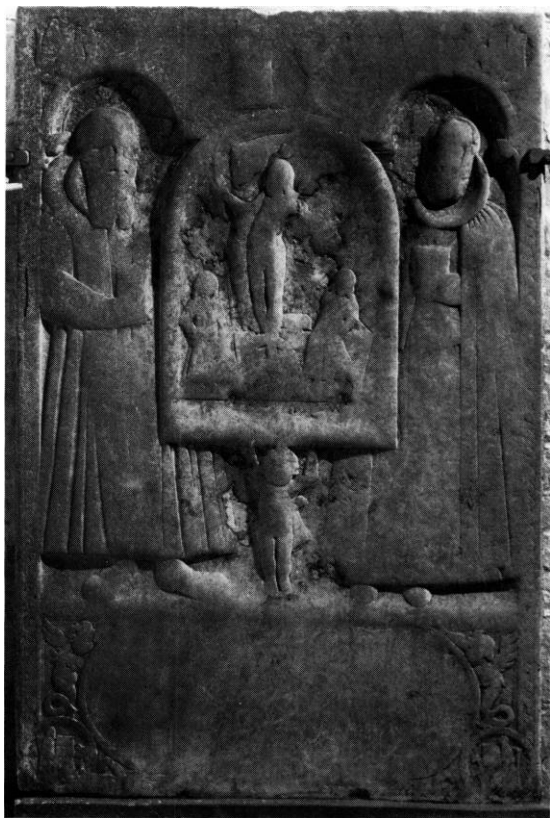

Fig. 43. Gravsten nr. 4 o. 1650, over et anonymt ægtepar (s. 2332). NE fot. 1980. - *Tombstone no. 4, c. 1650, for an unknown couple.*

har eksisteret en af de usædvanligt kraftige kirkegårdsmure.

¹⁷ Museet blev maj 1942 underrettet om det forestående arbejde, men først en fornyet henvendelse året efter, da murens nedbrydning var i fuld gang, afstedkom en undersøgelse.

¹⁸ Omstændighederne i og uden for rundbygningens østside er uklare, som det direkte og indirekte fremgår af Schultz' rapport (NM2. afd., j.nr. 31/43, 8/7) og fremstillingen i NMArb. 1945. På stedet har i nyere tid eksisteret et udhus, som lå delvis ind i rundbygningens ruin. Om kampestenene i og over graven skal opfattes som resultat af sammenstyrtning, nedrivning eller som en pakning til konsolidering af rotundens fundament far stå hen. Problemet kompliceres af, at der mellem stenene blev fundet et par højmiddelalderlige *lerkarskår, nu i NM2 (inv.nr. D405/1964), der nærmest er beslægtet med den type, der betegnes IIq af H. Hellmuth Andersen, P.J. Crabb og H.J. Madsen: Århus Sønder vold. En byarkæologisk undersøgelse. Jysk Arkæologisk Selskabs skrifter IX, 1971, s. 92-95. I sine redegørelser inddrog Schultz ikke disse skår.

¹⁹ Kulstof-14 dateringslaboratoriet under Danmarks geologiske Undersøgelse og Nationalmuseet har for Danmarks Kirker analyseret prøver fra fire grave (10, 18, 19 og 24), som er stillet til rådighed af Antropologisk Institut ved Københavns Universitet. Resultaterne heraf (henholdsvis K 4250-53 i redegørelse af 7. juli 1984 (NM2)) er efter M. Stuivers kalibreringskurver (Radiocarbon 24,1, 1982) omsat til følgende, respektive kalenderår: 1300-85, 1295, 1415 og 1325-90. Supplerende C-13 målinger har vist, at disse årstal snarest skal korrigeres med op til et halvt hundred år imod vor egen tid.

²⁰ Nogle af personerne var lagt oven på syldstenene fra kirkegårdsmurens nedbrudte hjørne, hvilket på linie med udgraveren, Thorkild Ramskous vurdering, bestyrker indtrykket af, at begravelserne var samhørende med rotunden.

²¹ De byggetekniske kriterier, som udgraveren førte i marken, synes ikke tilstrækkelig vægtige.

²² E. Ulsig formoder, at Malling kirke er kommet i domkapitlets besiddelse ved mageskifte 1336. Hovedtræk af Århus domkirkes godshistorie ca. 1200-1600. Arbejdsrapport 1973/74, nr. 48N i Det nordiske Ødegårdsprojekts danske afdeling.

²³ Skibets oprindelige norddør må have været bredere end den senere, nu blændede, hvis hele udførelse kunne give anledning til en formodning om, at åbningen blot var flyttet. Ang. dekorationen, jfr. J. Roosval: Studier i Danmark, Stockholm 1918, s. 90-91, og Mackeprang: Granitportaler, 1948, s. 280.

²⁴ Jfr. Mackeprang: Granitportaler, s. 13, note. Ændringen er måske foretaget i forbindelse med en gulvhævning 1859 (note 12).

²⁵ Mackeprang: Granitportaler, s. 182ff. Jfr. Stjær, s. 2090.

²⁶ Jfr. F. Uldall: Om Vinduerne i de jyske Granitkirker. ÅrbOldkHist., 1894, s. 213-324, navnlig 233, 239 og 258.

²⁷ Mackeprang: Granitportaler, s. 4.

²⁸ Noterne 9 og 12.

²⁹ Uldall 1885, s. 311, der nævner en nedgang på bygningens vestside.

³⁰ Note 10. På nogle mursten i tårnets østfacade mod skibets loft er indkradset IMSM 1787 og PØSM 1787.

³¹ Gesimsen har en hulkel mere end kirkens øvrige.

³² LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkernes istandsættelse m.m. 1804-23 (C3.1151).

³³ Note 11 og LA Vib. Århus bispearkiv. Ning herreds provsti. Astrup-Tulstrup-Hvilsted. Korrespondance 1639-1845 (C 3.635); Hasle-Ning herreders provsti 1826-29. Synsprot. for kirker og præstegårde m.m. 1826ff (C 30B.3).

³⁴ Claudi Hansen. Ligesom Uldall og V. Th. Walther 1885, skriver han, at »de saakaldte Pander« ligger på tårn og langhus.

³⁵ Arkitekt H. P. Holm Nielsen har desuden 1973 aftegnet en blomst i næstøstligste fags sydvestkappe; i NM2.

³⁶ Jfr. Århus domkirke s. 436. Flere eksempler fra Randers amt: Lyngby, Estruplund, Dræby, Glæsborg, Tørring og Ørsted.

³⁷ Jfr. E. Moltke, i DK. SJyll. XXIII, 2832ff.

³⁸ Tavlen er af Francis Beckett: Danmarks Kunst II, 1926, s. 173f., sammenstillet med tavler i Lime, Vester Alling og Hvilsager i Randers amt; der kan dog næppe være tale om værkstedsfællesskab.

³⁹ Tornekronens udførelse svarer til den, der ses på tavlen i Løgumkloster (tidligere Jerne), jfr. DK. XXI Tønder amt, s. 1100ff.).

⁴⁰ Her ses ligeledes Gud Faders specielle greb om Jesu legeme. I Nordjylland (Voergård, Ajstrup, Hirtsholmene) findes eksempler på skikkelser med de nedhængende arme.

⁴¹ Jfr. ICO 1984:1, s. 11-19.

⁴² Jfr. Johannesfiguren på højaltertavlen i Århus domkirke, s. 489ff.

⁴³ I fodfeltet betegnet »Paulus«, der altid fremstilles som ældre, fuldskægget.

⁴⁴ Bag på tavlen malet »1682« (fra en staffing?) samt »1831 blev denne Tavle opmalet«. Kunstnerens navn er malet på fodfeltets overside.

⁴⁵ Et par tilsvarende korsblomster tilføjedes i Gud Faders krone.

⁴⁶ Rækkefølgen er: »S. Petrus, S. Andreas, S. Iacobus, S. Iacobus min., S. Philippus, S. Matheus. - S. Iohannes, S. Paulus, S. Bartholomeus; S. Iudas Thad., S. Mathias, S. Thomas«.

⁴⁷ 1828 ønskede synet kalken repareret, da foden var løs (note 11).

⁴⁸ JySaml. 4. rk. VI, 330. Altersættet fra Malling af-satte tyven til en Peder Sørensen smed fra gården »Thoruphede« i Torup sogn, Helium hrd. - Jfr. i øvrigt Elev 1altermklæde, s. 1758.

⁴⁹ Han skal ifølge JySaml. 4. rk. II, 203, med henvisning til LaCour: Danske Gaarde, I, Aarhus 1906, s. 184, have været ejer af en gård i Malling by 1557-93.

⁵⁰ Bisgård lå 1605 under Århusgård (Trap), jfr. Malling Bisgård, i Stednavne i Århus og Skanderborg amter, ved Anders Bjerrum, 1964, s. 64.

⁵¹ LA Vib. Kirkeinspektionsarkiver. Århus domkirkes rgsk. 1645-74 (C 617.46).

⁵² C. A. Jensen: Snedkere, s. 88 og Helge Jacobsen: Østjydske barok. Udg. af Odder museum 1974.

⁵³ Samme figur ses allerede på epitafiet fra o. 1635 i Horsens klosterkirke.

⁵⁴ De to østligste nyskåret ved restaureringen.

⁵⁵ Jfr. bl.a. Århus Vor Frue s. 1140, 1159-62, 1226 samt Mårslet altertavle s. 2268.

⁵⁶ To *stolestadegavle af fyr, fra o. 1690, siden 1946 i Den gamle By (inv.nr. 517 A-B:46) er i protokollen

Fig. 44. Gravsten nr. 5, 1690, over Anne Jensdatter, †1687 (s. 2333). NE fot. 1980. - *Tombstone no.5, 1690, for Anne Jensdatter, †1687.*

her fejlagtigt betegnet som tilhørende Malling kirke, men må imidlertid stamme fra Tiset kirke (jfr. s. 2245f.), der har tilsvarende gavle, dateret 1697.

⁵⁷ Zachariasen: Orgelfortegn.

⁵⁸ Ifølge orgelbyggernotat i instrumentets indre.

⁵⁹ Degn i Malling og Beder ca. 1724-50; jfr. JySaml. 4. rk. II, 203.

Henning Henningsen, i ÅrbÅrhSt. 1952, s. 108.

⁶¹ Ifølge to sedler indlagt i skibet. Indholdet citeret i »Demokraten«, Århus 22. marts 1973.

⁶² RA. Rgsk. ældre end 1559. 108 A. Liste over indkrævede klokker 1528-29.

⁶³ I samme afleveringsliste nævnes en 1klokke fra »Aystrup«, muligvis landsbyen Ajstrup i Malling sogn, der med jernfanget vejede 3 skippund og 4 lispund. Jfr. Stednavne i Århus og Skanderborg amter. Danmarks Stednavne nr. 12, 1964, ved Anders Bjerrum, s. 64.

⁶⁴ Jfr. Chr. B. Christiansen, i ØJyHjemst. 1983, s. 9ff.

⁶⁵ En uldsaks ses tillige på gravsten i Nors (DK. Tisted amt, s. 256, nr. 2).

⁶⁶ Samme gestus ses på sten i Linå (Gjern hrd.), Gaverslund (Vejle amt), hvor personen tillige står med en nøgle, samt i Sdr. Broby (Svendborg amt).

⁶⁷ En præst, »sacerdos«, er også omtalt på romanske sten i Vestervig og Bjærgby (DK. Tisted amt, s. 650 og 998). S'erne i ordet sacerdos er i Malling omvendte.

⁶⁸ IV, 112.

⁶⁹ LA Vib. Århus bispearkiv. Ning herredsbog 1661 (C3.1090).

⁷⁰ Chr. Heilskov, i JySaml. 4. rk.II, 203.

SUMMARY

The churchyard is noteworthy for the remains of its Medieval enclosing wall. During excavation it was found that it consisted of an older part and a considerable reinforcement which seems to originate from the 14th century. In front of the wall stretches of a ditch were found, now reconstructed, which ran parallel with the wall and about five metres from it. At the south-east corner of the churchyard and included in the masonry of the more recent sections of the wall are the excavated and reconstructed ruins of a rotunda which may have been the churchyard chapel.

The church is of medium size and its original parts, the chancel and nave, were erected in the

12th century with granite ashlar facades and field stones in the rear walls. The relief on the tympanum of the south portal is so closely related to the one of the neighbouring church in Astrup that both must have been executed by the same master. In the latter half of the 15th century the nave was extended towards the west and a tower added, but only the lower storey of this is still extant. In tower room are the remains of a platform which was open towards the nave, and in the west wall a small chamber was left open from where the bell could be rung. There is no doubt that it was during the period around 1500 that vaulting was included in the church and a porch and sacristy added. The latter was rebuilt in 1708 as a sepulchral chapel for the patron of the church. The present tower and spire were erected in 1781 when a number of smaller repairs were carried out.

Of its Medieval furniture the church has retained the Romanesque baptismal font and the triptych from c. 1500, the middle panel of which shows figures depicting the Mercy Seat between John the Baptist and a bishop. The chalice was donated by the patron in 1679, the altar candlesticks in 1594 by two local people and a sea-captain from Århus.

The richly figured pulpit with its sounding board was made in 1660, presumably in the workshop of the prolific wood-carver Peder Jensen Kolding. One of the chandeliers donated to the church in 1732 is some decades older. The bell was cast in Copenhagen 1794 by H. C. Gamst. A wrought-iron lattice door from 1708, with the Gyldenkrone armorial bearings, led into the family's sepulchral chapel, formerly the sacristy.

Among the sepulchral monuments there are three Romanesque tombstones of granite, one with an inscription to the priest Magnus from Malling (no. 3), another (no. 2) also perhaps to a priest, whose power of the keys is symbolised by a hand holding a key. Three more keys hang from his wrist; sheepshears are also portrayed. Two other tombstones date from the latter half of the 17th century.

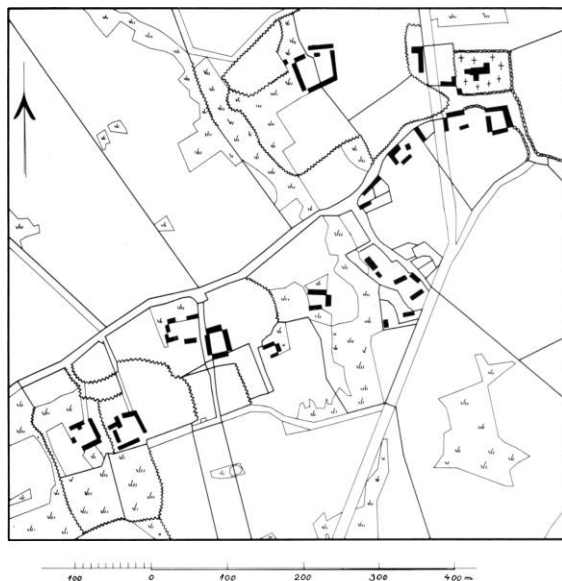

Fig. 45. Malling 1:10000. Målt 1783 af Ludvig Vessenberg; forandringer medtaget indtil 1857. - *Map of the village 1783.*